

## Light up, Belarus! Запальвай, Даніэль!

Пасля васьмігадовага перапынку дзіцячае “Еўрабачанне” зноў вярнулася ў Мінск! Дэлегатыі з 20 краін свету з’ехаліся ў Беларусь, каб разам 25 лістапада “запаліць” самую вялікую ў нашай краіне канцэртную пляцоўку — згодна з сёлетнім дэвізам конкурсу, які гучыць лаканічна: Light up! У ліку тых, хто — і сёлетні прадстаўнік Беларусі Даніэль Ястрэмскі.



Даніэль Ястрэмскі са сваёй камандай пасля рэпетыцыі.

Ганна ШАРКО / Фота аўтара

Падчас еўрабачаньня, які папярэднічаў глаўнай імпрэзе, удзельніцаў конкурсу чакала актыўная культурная праграма. Юныя спевакі з розных краін пазнаёміліся паміж сабою і з нашымі горадамі.

— Я ўжо пасябраваў са многімі сёлетнімі канкурсантамі, асабліва з Раксанай з Польшчы і Тэйларам з Ірландыі, — падзяліўся сваімі ўражаннямі Даніэль. — Хацелася б, канешне, мець на стасункі з імі больш часу, але графік у нас вельмі напружаны.

Таксама ўдзельнікі конкурсу наведалі Дзяржаўны літаратурны музей імя Янкі Купалы. І такі выбар быў невыпадковы. Яшчэ летась сярод музеяў і іншых падобных устаноў Мінска праводзіўся спецыяльны конкурс, дзе яны спаборнічалі адносна магчымасці прымаць у сябе іншаземных гасцей. Прапанаваўшы праграму “Вячоркі”, музей Купалы атрымаў перамогу. І ў гэты чацвер “фірмовая” імпрэза была зладжана для дэлегацый “Еўрабачаньня”. Спецыяльная экскурсія, створаная для канкурсантаў, уключала беларускія народныя песні і танцы, 3D-экспазіцыю, майстар-класы па вырабе лялек і нават прыёмныя падарункі.

Заканчэнне — на старонцы 3.

Тэма

### РАНЫ ВАЙНЫ НА БАЛОТНЫМ ПАГОРКУ



Першая сусветная, якая скончылася стагоддзе таму, пакінула на нашай зямлі шматлікія сляды. Ды, на жаль, некаторыя з тых мясцін, дзе, па сутнасці, вызначаўся лёс Еўропы, сёння параслі хмыззём.

ст. 4 — 5

Крытычная маса

### ПАМІЖ МІНСКАМ І КОТБУСАМ

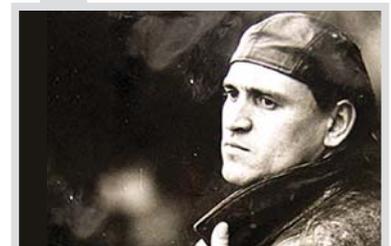


Пабываўшы ў лістападзе на двух буйных міжнародных кінафестывалях, журналістка “К” праводзіць паміж імі паралелі і разважае пра перспектывы шлях развіцця беларускага кіно.

ст. 10 — 11

Творца пра творцу

### СЛОВЫ ПРА ПАЭТА АНАТОЛЯ СЫСА



Працягваючы цыкл сваіх нарысаў, мастак і літаратар Адам Глобус піша пра даўняга сябра, які меў вялікі талент і трагічны лёс. У чым было шчасце паэта і чаму ён яго згубіў?

ст. 12 — 13

# Інвентарызацыя: слабыя фэсты не выжывуць



Наталія Задзяржкоўская, Наталія Карчэўская і дырэктар Магілёўскага абласнога метадычнага цэнтру народнай творчасці і культурна-асветніцкай работы Алег Хмялькоў.

21 лістапада на базе Мінскканцэрта адбылося выязное пасяджэнне Рэспубліканскага савета па пытаннях клубнай дзейнасці і народнай творчасці пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь. На парадак дня было вынесена пытанне аб ролі абласных цэнтраў народнай творчасці ў падтрымцы аматарскага мастацтва, у развіцці рэгіянальных культур. Але дыяпазон праблемных пытанняў, якія абмяркоўваліся ў той дзень, аказаліся насамрэч шырокімі.

Яўген РАГІН / Фота аўтара

У рабоце пасяджэння прыняла ўдзел першы намеснік міністра культуры Рэспублікі Беларусь Наталія Карчэўская. Літаральна днямі прызначаная на гэтую пасаду, яна палічыла неабходным быць у курсе клубна-метадычных спраў, ад хоца якіх наўпрост залежыць вынік развіцця рэгіянальнай культуры.

Слова “якасць” паўтаралася тым днём шматкроць. У тым ліку і ў дачыненні да фестывальнага руху. Намеснік начальніка галоўнага ўпраўлення культуры і аналітычнай работы — начальнік ўпраўлення культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры Наталія Задзяржкоўская гаварыла пра тое, што слабыя фестывалі з рэспубліканскага бюджэту фінансавання не будуць. Інакш кажучы, наспела неабходнасць інвентарызацыі (слова “аптымізацыя” выкарыстоўваць рука не падымецца) фэстаў. Тэма, якую “К” распрацоўвае ўжо колькі гадоў запар, набывае дзяржаўную важкасць. Сапраўды, навошта той фэст, які не мае дынамікі ўдасканалення, а глядацкую аўдыторыю якога складаюць хіба што самі фестывальныя ўдзельнікі ды іх родзічы?

І ў дачыненні да пытання, вынесенага на парадак дня. Сябры савета прыйшлі да агульнай высновы: раённаму работніку культуры не абодзіцца без абласнога метадыста, бо метадыка — гэта абагульненне вопыту, а без абагульнення няма прагнозу далейшага развіцця. Дый каардынацыйныя функцыі — надзвычай важныя. Падаецца, аргументацыя сур’ёзная.

Больш падрабязную справаздачу з мерапрыемства чытайце ў наступных нумарах.

21 лістапада ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася прэзентацыя “Вялікага гістарычнага атласа Беларусі”.

Юры ЧАРНЯКЕВІЧ / Фота аўтара

Над стварэннем першага ў Беларусі найбольш поўнага гісторыка-картаграфічнага выдання, якое ахоплівае перыяд ад з’яўлення на нашых землях першабытнага чалавека і да цяперашняга часу, укладальнікі працавалі больш чым дзесяць гадоў.

— Гэты атлас унікальны, аналага яму ў краінах СНД на сёння проста няма, — адзначыў падчас прэзентацыі старшыня Дзяржаўнага камітэта па маёмасці Андрэй Гаеў. — Многія карты атласа створаны ўпершыню. Мяркую, што гэтае выданне стане надзейным падмуркам для многіх даследчых прац, а нашы нашчадкі на базе прадстаўленай у атласе інфармацыі змогуць у далейшым адлюстроўваць новую гісторыю суверэннай Беларусі.

Нагадаю, што першы том “Вялікага гістарычнага атласа Беларусі” выйшаў у 2009 годзе, апошні — у кастрычніку 2018-га. Чатыры тамы атласа дапаўняюць гене-

# Ад першабытнасці — да нашых дзён

ральныя карты, на якіх паказаны ўсе значныя населеныя пункты адпаведнага часу з абазначэннем іх адміністрацыйнага статусу. Геаграфічны паказальнік знаёміць чытача з гістарычнымі і сучаснымі назвамі ўсіх населеных пунктаў, размешчаных на генеральнай карце, іх прыналежнасцю да павеятаў і маёнткаў, датамі першага згадвання ў крыніцах, варыянтамі і зменамі назваў.

Агулам на старонках атласа чытач знойдзе больш за 400 унікальных карт. Адна з самых цікавых прысвечана стварэнню Вялікага княства Літоўскага. На мапе падрабязна паказаны працэс далучэння новых зямель і станаўлення адной з найбуйнейшых дзяржаў Еўропы. Наглядна, са схемамі і старадаўняй гравюрай, расказваецца і пра лёсавызначальную Грунвальдскую бітву 15 ліпеня 1410 года.

Ёсць у выданні і тэматычныя раздзелы, якія прысвечаны ваенна-палітычным падзеям, адмі-

ністрацыйным пераўтварэнням, сацыяльна-эканамічнаму і культурнаму развіццю, духоўнаму жыццю беларускага грамадства.

Як адзначыў падчас прэзентацыі намеснік міністра культуры Беларусі Сяргей Шарамець, гэтае выданне дае грамадскасці нагляднае ўяўленне пра гісторыю Беларусі ад старажытнасці да нашых дзён. Прамоўца падзякаваў аўтарскаму калектыву за шматгадовую працу і выказаў упэўненасць, што “Вялікі гістарычны атлас Беларусі” будзе заўсёды

запатрабаваны ў жыжароў краіны і паспрыяе ў фарміраванні базавага гістарычнага арыенціраў грамадства.

Дарэчы будзе сказаць, што ў распрацоўцы выдання ўдзельнічалі не толькі супрацоўнікі прадпрыемства “Белкартаграфія”, але і вучоныя Інстытута гісторыі НАН Беларусі, спецыялісты Беларускага навукова-даследчага цэнтру электроннай дакументацыі, Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і некаторых іншых арганізацый.

У 2019 годзе ўкладальнікі мяркуюць стварыць з чатырох тамоў “Вялікага гістарычнага атласа Беларусі” адзін зводны том, у якім будуць адлюстраваны найбольш яркія і знакавыя падзеі ўсяго перыяду развіцця нашай краіны. Кнігу плануецца выдаць на трох мовах — беларускай, рускай і англійскай. Акрамя таго, налета будзе створана і электронная версія атласа.

Напрыканцы прэзентацыі поўны камплект “Вялікага гістарычнага атласа Беларусі” быў перададзены ў фонд Нацыянальнай бібліятэкі краіны.



# На шляху да “разумнага” павільёна



Падчас прэс-канферэнцыі ў Доме прэсы.

У сераду ў сталічным Доме прэсы прайшла прэс-канферэнцыя, прысвечаная 100-годдзю сістэмы “Саюздрук”. Намеснік міністра інфармацыі Ігар Бузоўскі, генеральны дырэктар РУП “Белсаюздрук” Ігар Дудзіч і яго намеснік Алеся Віннік распавялі журналістам пра перспектывы самай масавай у краіне сеткі распаўсюджвання перыядычных выданняў.

Яна вядзе адлік сваёй гісторыі з 21 лістапада 1918 года, калі ў паслярэвалюцыйнай Расіі былі прыняты дэкрэт Саўнаркама “Аб устанавленні ва ўстановах паштова-тэлеграфнага ведамства продажа твораў савецкага друку”. Сёння штодня больш за 140 тысяч асобнікаў газет і часопісаў паступаюць на пры-

лялы, што павінна спрыяць удасканаленню і абнаўленню гандлёвай сеткі.

Выступаючы на прэс-канферэнцыі, спадар Бузоўскі адзначыў, што нягледзячы на бурнае развіццё электронных тэхналогій, друкаваныя СМІ былі, ёсць і будуць крыніцай уплыву на свядомасць людзей, на працэсы, якія адбываюцца ў грамадстве. А калі гэта так, то “Белсаюздрук” адыгрывае найважнейшую ролю ў даняежным інфармацыі да спажыўца. Таму асабліва ўвага да гэтай структуры і пошукі шляхоў яе развіцця — справа дзяржаўнага значэння.

Спадар Дудзіч падрабязна спыніўся на тым, як украінаўца новая форма гандлю друкаванымі СМІ — праз павільёны. Напрыклад, у Мінску такіх — 53, і колькасць іх будзе павялічвацца. Па словах генеральнага дырэктара, рэалізацыя перыядыкі ў такіх гандлёвых кропках істотна ўзрасла. У многіх з іх пакупнікі могуць скарыстацца тэхналогіяй wi-fi, што прыцягвае дадатковых пакупнікоў. Пакуль павільёны — здабытак толь-

кі буйных гарадоў, але паступова яны будуць з’яўляцца і ў невялікіх населеных пунктах.

Да юбілею і Еўрапейскіх гульніў распрацавана канцэпцыя “разумнага”, мультыфункцыянальнага павільёна, прадавец якога змога мець зносіны з замежнымі візітарамі на любой мове — з дапамогай анлайн-перакладчыка. Наведвальнікі змогуць там падзарадзіць свае гаджэты, атрымаць паслугі інтэрактыўнага навігатора па Мінску, выклікаць таксі, замовіць трансфер у аэрапорт, купіць білет на тую ці іншую імпрэзу, нават аплаціць камунальныя паслугі.

А спадарыня Віннік прадэманстравала журналістам макет новага лагатыпа “Белсаюздруку” і павадыла пра тое, што рытуецца да запуску абноўленай версіі сайта прадпрыемства.

Калектыву рэдакцыйна-выдавецкай установы “Культура і мастацтва” ад усёй душы віншуе работнікаў “Белсаюздруку” з юбілеем і жадае ім далейшых вех у развіцці!

Падтрытаваў Алег КЛІМАЎ  
Фота аўтара

**Газета КУЛЬТУРА** ШТОТЫДНЬВАЯ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНАЯ, ДЛЯ ДАСУГУ (КУЛЬТУРА, МАСТАЦТВА) Выдаецца з кастрычніка 1991 года. Заснавальнік — Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Рэгістрацыйнае пасведчэнне № 637, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

**Галоўны рэдактар** — Ілья Васільевіч СВІРЬЦІН; **намеснік галоўнага рэдактара** — Вераніка МОДКАВА; **адказны скартар** — Юры ЧАРНЯКЕЎСкі; **рэдактары аддзелаў**: Надзея БУНЦІВІЧ, Яўген РАГІН; **аглядальнік рэдакцыі**: Дар’я АМЯЛІЧКОВІЧ, Іна НАРКЕВІЧ, Настася ПАНКРАТАВА, Юры ЧАРНЯКЕЎСкі; **спецыяльны карэспандэнт**: Пётр ВАСІЛЕЎСкі, Алег КЛІМАЎ; **карэспандэнт** — Іанна ШАРКО; **фотакарэспандэнт** — Сяргей ЖДАНОВІЧ; **мастацкі рэдактар** — Наталія ОБАД; **картактар** — Таццяна ПАШЫНКА.

**Сайт**: [www.kimpress.by](http://www.kimpress.by); **E-mail**: [kultura@tut.by](mailto:kultura@tut.by). Адрас рэдакцыі: 220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77, чацвёрты паверх. Тэлефоны: (017) 286 07 97, (017) 334 57 23. Тэлефон-факс: (017) 334 57 41. Рэкламны адрас: тэл. (017) 286 07 97, 334 57 41. Выдавец — Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова “КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА”.

**Дырэктар** — СЛАБОДЗІЧ Ірына Аляксееўна; **першы намеснік дырэктара** — КРУШЫНСКАЯ Людміла Аляксееўна; **адрас**: пр. Незалежнасці, 77, чацвёрты паверх. Бухгалтэрыя: (017) 334 57 41. 220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77, чацвёрты паверх. Бухгалтэрыя: (017) 334 57 35.

**Аўтары допісаў паведамляюць** прозвішча, поўнае імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выдчы, кім і калі выданыя паспарты, асабісты нумар), асноўнае месца працы, зваротны адрас. Аўтарскія рупкісныя не рэдакуюцца і не вяртаюцца. Мяркаванні аўтара могуць не адпавядаць пункту гледжання рэдакцыі. Аўтары нясуць адказнасць за дакладнасць матэрыялаў. \*Матэрыял на правах рэкламы.

© “Культура”, 2018. Наклад 3 557. Індэксы 63875, 638752. Рознічны кошт — па дамудленні. Падпісана ў друку 23.11.2018 у 19.00. Замова 4242.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства “Выдавецтва “Беларускі Дом друку”. ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004. Пр. Незалежнасці, 79, 220013, Мінск.

# Light up, Belarus! Запальвай, Даніэль!

(Заканчэнне.  
Пачатак на старонцы 1.)

— Прымаць удзельнікаў міжнароднага конкурсу для нас — вялікі гонар, — кажа загадчыца аддзела музея Вольга Пархімовіч. — Але ж хвалявання няма, бо наша ўстанова цалкам адпавядае еўрапейскаму ўзроўню! Экспазіцыя музея не толькі вельмі сучасная, але і насычаная рознымі інтэрактыўнымі цікавосткамі. Спадзяемся, пасля яе ў дзетак застануцца прыемныя ўражанні. Кожнаму мы дадзім магчымасць зрабіць ляльку-абярэг і забраць яе з сабой, а таксама пачастуюць салодкім пернікам з сімваламі купальскага свята — колам і ваньком. Няхай гэта прынясе ім поспех на конкурсе! І варта нагадаць, што ў Купалаўскім доме вельмі любілі прымаць гасцей, асабліва малечу.

Дарэчы, нешта ад беларускай сімволікі можна заўважыць і на ла-



Супрацоўнікі музея Янкі Купалы сустракаюць уэльскую дэлегацыю з іх конкурсанткай Manu.

гатыпе конкурсу. Яго выйву дызайнеры вытлумачваюць як музычныя хвалі, але ж таксама яна нагадвае і васілёк, колер якога залежыць ад нацыянальных колераў кожнай краіны.

Эпіцэнтрам конкурсных падзей, які ў 2010

годзе, стала “Мінск-Арэна”, дзе на працягу ўсяго еўратыдню працаваў прэс-цэнтр і праводзіліся рэпетыцыі. Сёлета галоўная пляцоўка конкурсу складаецца з дзвюх сцэн — вялікай і маленькай, і яны злучаны 7-метровым мос-

там. Зялёны пакой, дзе будзе чакаць на вердыкт удзельнікі конкурсу, створаны ў выглядзе вострава, які быццам луннае ў нябёсах.

Увогуле, асвятленню гэтым разам была нададзена асабліва ўвага — балазе, сёлёння дэвіз і канцэпцыя “Еўрабачання” патрабуе павышанай яркасці! Над сцэнаграфіяй працавала мастачка-пастаноўшчык генеральнага прадзюсарскага цэнтра Белтэлерадыёкампаніі Галіна Гоманавя, якая з’яўляецца часткай каманды “Еўрабачання” яшчэ з таго моманту, як наша краіна пачала ўдзельнічаць у конкурсе.

Лічаныя гадзіны за-

сталіся да пачатку “Еўрабачання”, усе канкурсанты па чарзе хутка праганяюць свае нумары, таму часу на размовы з прэсай амаль няма. Тым не меней, беларускі ўдзельнік дзеліцца сваім настроем:

— Я хачу, каб кожны, хто будзе глядзець мой выступ, зразумеў, што я хачу да яго данесці, — кажа ён. — Ва ўсіх у нейкі перыяд жыцця з’яўляецца штосьці новае — і вось, для мяне гэта “Еўрабачанне”. Мы рабілі менавіта такую сцэнаграфію, каб яна адпавядала той гісторыі, што распавядаецца ў маёй песні.

Нагадаем, што галасаванне будзе праходзіць у два этапы: анлайн і не-пярэдня падчас шоу.

Анлайн-галасаванне распачалося 23 лістапада на афіцыйным сайце “Еўрабачання” і завяршыцца 25 лістапада перад пачаткам конкурсу. Другі этап будзе доўжыцца 15 хвілін у прамым эфіры пасля выступленняў канкурсантаў усіх 20 краін.

Беларускі ўдзельнік выйдзе на сцэну пад нумарам 8 — і спадзяемся, што ён стане для яго шчаслівым.

K



Кожнаму гасцю музейшчыкі падрыхтавалі прыемныя падарункі.

## Увага, дзеці на “Арэне”!

Частка візуальнага афармлення выступу Даніэля Ястрэмскага.



Цягам апошніх месяцаў тэлеглядачы з цікаўнасцю сачылі за тым, як 14-гадовы мінчук Даніэль Ястрэмскі рабіў крок за крокам да знакавага для сваёй кар’еры еўрапейскага шоу. І можна толькі пазаздройсіць яго смеласці ды адданасці бацькоў: што ні кажыце, а назіраць нам усё гэта па другі бок тэлеэкрана куды прасцей.

Надзея БУНЦЭВІЧ

Даніэль і сцэна — спалучэнне невыпадковае. Летась хлопчык скончыў музычную школу па класе фартэпіяна і неаднойчы ўжо скараў прэстыжныя песенныя конкурсы. Зрэшты, су-



Даніэль падчас прэс-канферэнцыі пасля рэпетыцыі.

тыкаўся ён не толькі з перамогамі, але і з проигрышамі, якія яго толькі загартоўвалі. Ну а пра тое, наколькі плённа вядзецца цяперашняя падрыхтоўка і які рывок наперад зрабіў наш удзельнік за апошнія пару месяцаў, тыднёў і дзён, можна меркаваць хаця

б па новай версіі песні Time. Бо справа ж не толькі ў свежай аранжыроўцы, зробленай Кірылам Гудам, але і ў тым, як пановому яе спявае! — літаральна пражывае! — выканаўца, якія новыя адчуванні ў яе ўкладае.

Можа, Даніэлю яшчэ і прозвішча ў спеўнай кар’еры дапамагае? Бо



Дэлегацыя з Францыі падтрымлівае сваю ўдзельніцу Ангеліну ў пакоі адпачынку.

за гэтым, на першы погляд, наборам літар заўжды хаваецца культурны і жыццёвы код ранейшых пакаленняў, свая энергетыка і скіраванасць на выпрацоўку пэўных рысаў характару. Можа, далёкія-далёкія продкі ўладальнікаў гэтага прозвішча (а яшчэ раней — славянскага імя Ястрэмці Ястрэмці) хацелі, каб іх хлопчык быў падобны да ястраба — каршука? Толькі не трэба бачыць у гэтым “вострыя кіпцюры” нейкага “драпежнага” шоу-бізнесу. Птушкі

нашы продкі шанавалі як вернага памагатага на паляванні, успрымалі яе як сімвал мужнасці, адданасці, адвагі, вынослівасці. Усе гэтыя якасці як нельга лепей патрабуюцца тым, хто хоча чагосьці дабіцца. Таму давайце пажадаем іх Даніэлю!

Дарэчы, яго імя “пэракладаецца” прыблізна так — у розных варыянтах: “Бог — мой судзія”. Ці ж не справдлівыя словы напярэдадні любога спаборніцтва?

Але хай дзіцячае “Еўрабачанне” будзе найперш не спаборніцтвам, а свя-

там. У роўнай ступені — для дзіцяці-удзельнікаў і для тэлеглядачоў. Арганізатары робяць усё, каб так яно і было. Нам застаецца хіба ім крыху дапамагчы: уключыць у наступную нядзелю тэлевізары — і “хварэш” не толькі за нашага хлопчыка, але і за астатніх юных спевакоў і музыкантаў. Хай у іх усё складзецца ў жыцці! Хай застануцца самыя добрыя ўспаміны пра нашу краіну, гасціннасць беларусаў і добрачылівае сваіх, звалялася б, супернікаў.

K

Сто гадоў таму скончылася адна з самых жахлівых войнаў у гісторыі чалавецтва. Яна доўжылася больш за чатыры гады і забрала жыцці каля дваццаці мільёнаў чалавек, пакінуўшы на сабе незлічоную колькасць фізічна і псіхічна скалечаных. Амаль мільён ураджэнцаў Беларусі ваявалі ў складзе Рускай імператарскай арміі, 70 тысяч з іх загінулі, яшчэ 60 тысяч склалі страты мірнага насельніцтва. Больш за два мільёны апынуліся ў бежанстве на тэрыторыі Расіі. Два з паловай гады нямецка-расійскі фронт дзяліў на дзве часткі ўсю тэрыторыю Беларусі — ад Браслаўскіх азёр на поўначы і да пінскіх балот на поўдні. Да нашых дзён на гэтай лініі захаваліся шматлікія сляды той вайны, і перадусім — жалезабетонныя ўмацаванні і вайсковыя могілкі. Ды, на жаль, тыя мясціны, дзе некалі, з сучаснасці, вызначаўся лёс Еўропы, сёння параслі хмыззём.

**БЕТОН ЗАРАСТАЕ ІМХОМ**

Каб лепей адчуць атмосферу тых страшных і трагічных гадоў, мы з сябрамі выбраліся ў накірунку Баранавічаў. Там падчас Першай сусветнай знаходзілася стаўка расійскага імператара — толькі па-ней яна перамясцілася ў Магілёў. І менавіта ў тых мясцінах адбывалася адна з найбольш крывапраўных бітваў той вайны на нашай зямлі. У ліпені 1916 года рускія войскі зрабілі спробу прарыву нямецкага фронту — і яна прывяла адно да жудасных стратаў.

Пра тыя трагічныя падзеі яшчэ на пад'ездзе да горада з боку Мінска нагадвае памятны знак, усталяваны ў 90-ю гадавіну канца вайны побач з нямецкім дотам ля трасы Мінск — Брэст, непадалёк ад вёскі Дуброўна. Але ж пабачыць падобныя знакі можна далёка не ля кожнага дота ці салдацкага надмагілля — а лік такіх напамінак пра Першую сусветную на тэрыторыі Беларусі ідзе на тысячы.

Прамнікі ў мястэчка Сталовічы, амаль апазру, неаддзякаючы да вёскі Судары, знаходзім бетонныя ўмацаванні нямецкай артылерыйскай пазіцыі. Два бункеры з'яўляюць вільнімы амбураўрамі проста на ўскрайку палыяй дарогі. У сярэдзіне аднаго з іх бачым сляды выбуху, унутраныя перагародкі разбураны. Міркуючы па характары руінаванняў, гэта не сляды баёў: мабыць, ужо пасля апошняй вайны сапёры абясчэкавалі тут боепрыпасы, якіх нямала было ў навакольных палях. Але многія доты і капаніры маюць на сабе адмешны яшчэ з часоў Першай сусветнай. Пад нагамі ў казематах можна пабачыць гіпзы ад снарадаў. А часам неразарваныя

снаралы знаходзяць у ваколіцах такіх дотаў і ў нашых дні.

Бетон і камяні парастаюць мохам, дажджавая вада залівае сцены і падлогу ў казематах, утвараючы невысыхальныя лужыны. Узарваныя і пашкоджаныя канструкцыі ўяўляюць пэўную небяспеку для людзей, асабліва для цікаўных дзяцей і падлеткаў, якія могуць трапіць у падобныя збудаванні без ніякіх перашкод.

Калі вялікія ўмацаванні часоў Першай сусветнай — такія, як фарты Гродзенскай і Брэскай крэпасцяў — маюць статус гісторыка-культурнай каштоўнасці, то малыя пабудовы — тыя ж доты і капаніры — законам часта ніяк не абароненыя. Што, натуральна, адбываецца на іх знешнім выглядзе, стане захаванасці і ступені бяспекі для чалавека.

**НА ЛІНІІ ФРОНТУ**

Менавіта дзясяткі фартоў Брэскай і Гродзенскай крэпасцяў павінны былі абараніць гэтую частку заходняй мяжы Расійскай імперыі. Размешчаныя на пэўнай адлегласці вакол гарадоў, масіўныя збудаванні з жалезабетону склалі цэлае сістэма абарончых ліній. Тым не менш, з прычыны імклівага наступлення немцаў увосень 1915 года расійскія войскі былі вымушаны пакінуць тыя ўмацаванні практычна без бою. Фронт стабілізаваўся прыкладна на лініі Браслаў — Нарач — Карэлічы — Баранавічы — Пінск.

Акурат па гэтай лініі абодва бакі актыўна ўзводзілі траншэі, бліндажы, бункеры, артылерыйскія пазіцыі, доўгатэрміновыя агнявыя

# Раны вайны на Балотным пагорку

*Спадчына Першай сусветнай: месцы памяці і турыстычныя цікавосткі*



Нямецкі артылерыйскі капанір ля вёскі Судары ў Баранавіцкім раёне.

кропкі і гэтак далей. Расійская армія стварала свае ўмацаванні амаль выключна з драўніны і зямлі — таму, на жаль, нават іх сляды даўно зніклі. На сёння вядомы толькі адзін жалезабетонны дот, збудаваны рускімі салдатамі — ён месціцца ля вёскі Муляры ў Вілейскім раёне.

Немцы падышлі да справы больш грунтоўна, даставішы на беларускія землі бетон і металічныя канструкцыі. Таму пён іх працы захаваўся дасюль. Бадай, самы незвычайны дот знаходзіцца ў Крэве — ён быў убудаваны ў сцяну сярэднявечнага замка, яго абвалены перакрыццямі можна бачыць пад старажытнымі мурамі і сёння. Дарэчы, палчас Першай сусветнай вайны Крэўскі замак пацярпеў куды мацней, чым за ўсе папярэднія стагоддзі сваёй гісторыі. Але найбольшая канцэнтрацыя дотаў — акурат у месцах самых крываваў баёў: ля Смартоні, Нарачы і Баранавічаў.

**СВЕДКІ ДЗВЮХ ВОЙНАЎ**

Пасля падпісання ў 1921 годзе Рызскай мірнай дамовы ўсе тыя ўмацаванні апынуліся на тэрыторыі Польшчы. Многія нямецкія доты, што захаваліся на баранавіцкім кірунку, былі выкарыстаны ў міжваенны час для патрэбаў польскай арміі — іх перабудавалі, прыстасавалі для новых узбраенняў і ўключалі ў новыя абарончыя лініі, злучаючы з новымі агнявымі пунктамі.

Яркі прыклад такіх умацаванняў мы сустракаем за некалькі кіламетраў ад Сталовічаў — ля вёскі Старыя Войткавічы. На беразе Шчыры праглядаецца парослы дрэвамі схіл, увесь лес навокал якога прарэзаны старымі акапамі. Гэта той самы Балотны пагорак, пра які згадваюць нямецкія дакументы, апісваючы жорсткія баі 1916 года. Тады вышыня некалькі разоў пераходзіла з рук у рукі, і

зямля тут літаральна набрыняла крывёй.

А ў міжваенны час паліякі стварылі на гэтым месцы сваю ўмацаваную групу “Крэпасць”. На лясным пагорку на адлегласці каля трыццаці метраў размешчаны тры кулямётныя агнявыя кропкі, злучаныя падземнымі хадамі. Адна з іх — мадэрнізаваны нямецкі дот.

Непадалёк ад парослых імхом умацаванняў мы натрапілі на яшчэ адну памятку тых часоў: бетонны помнік з мажнай фігурай арла і трыма крыжамі, якія сімвалізуюць “тры польскія паходы на ўсход” (у 1604, 1812 і 1920 гадах). Ды, нягледзячы на гэты пафас, у 1939 годзе паліякі адступілі з гэтага рубяжа без бою. Але і ў нашы дні тут яшчэ раз-пораз знаходзяць неразарваныя снаралы і боепрыпасы часоў Другой сусветнай.

Дарэчы, мысліны гэтыя варты для турыстычнага наведвання па розных прычынах. Зусім блізка ад Балотнага пагорка знаходзіцца

Зразумела, Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь не мог абмінуць увагай такую важную тэму, як стагоддзе Першай сусветнай. Пачынаючы з 2014 года прысвечаныя ёй выставы ладзіліся і ў Беларусі, і за яе межамі. А наш сёлетні буйны праект адзначае юбілей завяршэння баявых дзеянняў той вайны.

Улетку гэтага года Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь дамовіўся аб узаемадзеянні з вядомым айчынным гісторыкам і калекцыянерам Уладзімірам Ліхадзедавым. Менавіта дзякуючы яго збору, а таксама экспанатам з прыватнага Музея Першай сусветнай вайны “Заброддзе” нам удалося арганізаваць маштабны выставачны праект, у якім актыўна выкарыстоўваліся новыя для музея формы працы.

Першы этап юбілейнай выставы пад назвай “Беларусь 1914 — 1918. Вайна і мір” працаваў у дварыку

## Адзінства лёсаў на фоне трагедыі



Удзел у адкрыцці выставы прыняў старшыня Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь Міхаіл Мясніковіч.

Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь з 14 верасня па 11 кастрычніка 2018 года. Замест звыклых музейных залаў часовае экспазіцыя размясцілася ў старадаўнім будынку былых стайняў Мінскага аддзялення Дзержаўнага банка Расійскай імперыі. Стара

цэгла гэтых сцен нагадала аб фартэных часоў Першай сусветнай і бышчам бы пераносна наведвальнікаў з цэнтра сучаснага Мінска ў тую эпоху.

У інтэр'ерах гістарычнага будынка былі размешчаны фотаматэрыялы з прыватнай калек-



Поўнапамерны макет знішчальніка “Ньюпорт”.

цыі Ліхадзедава, прадстаўленыя ў межах ягонага аўтарскага праекта “У пошуках страчанага”. Унікальныя кадры паказвалі, як вайна і мір суснавалі на беларускай зямлі ў гады Першай сусветнай. Баі і франтавы побыт, догляд параненых і трагедыя бежанцаў — усе гэтыя эпі-

зоды можна было пабачыць вачыма салдат і мірных жыхароў па абодва бакі фронту. Галоўнай ідэяй выставы стала адзінства лёсаў людзей, якія апынуліся ў Беларусі ў часы гістарычнага катаклізму — нават калі яны і былі апрачаны ў мундзіры варажых армій.



Помнік “Тры крыжы” ля вёскі Старыя Войткавічы ў Баранавіцкім раёне.



Польскі дот міжваенных гадоў ля вёскі Старыя Войткавічы ў Баранавіцкім раёне. На напольнай сцяне надпіс па-польску — цытата з верша Марыі Канапіцкай “Прысяга”: “Крэпасцю нам будзе кожны парог”.

Цікавым дадаткам да фотаматэрыялаў сталі размешчаныя ў дворыку артэфакты з калекцыі Музея Першай сусветнай вайны “Заброддзе”. Увагу наведвальнікаў прыцягваюць поўнапамерны макет аэраплана “Ньюпар” — асноўнага тыпу знішчальніка Расійскага імператарскага ваенна-паветранага флоту, а таксама палявая кухня, санітарны фургон, нямецкая браніраваная агнявая кропка. Яны арганічна дапоўнілі раздзелы экспазіцыі, прысвечаныя розным аспектам вайны — франтавую побыту, догляду параненых, баявым дзеянням.

Другі этап выставачнага праекта, пад назвай “1918. Народжэнне новага свету”, дэманструе ў адной з залаў музея да 2 снежня. Зноў прадстаўлены артэфакты з прыватнай калекцыі Ліхадзедава, якія дазваляюць пабачыць вайну непасрэдна вачыма яе ўдзельнікаў і адчуць, што Першая сусветная была не толькі ўзброеным супрацьстаяннем, але і сустрэчай розных культур, нараджэннем новых палітычных і сацыяльных адносін.

Пра гэта сведчаць працы знакамітага нямецкага фатографа Фрыца Краўскопфа, які палчас службы ў германскай арміі ў 1915 — 1918 гадах актыўна здымаў беларускія краіны. Асабістая бібліятэка простага расійскага артылерыста Грозненскай крэпасці паручніка Конанава дэманструе ўзровень падрыхтоўкі афіцэраў таго часу. Цікавы комплекс матэрыялаў прысвечаны капітану Аляксандру Успенскаму, які трапіў у нямецкі палон у 1915 годзе і потым агісаў перажытае ім. У працяг тэмы палону на выставе прадстаўлены мастацкія творы, зробленыя ваеннапалоннымі расійскімі і французскімі афіцэрамі.

Паштоўкі, фатаграфіі, друкаваныя выданні паказваюць малавядомыя шырокай аўдыторыі старонкі жыцця на беларускіх землях у гады вайны — прычым не толькі франта, але і тылу. Наведальнікі можа даведацца пра становішча розных канфесій на Беларусі ў ваенны час, пабачыць краявіды шматлікіх беларускіх гарадоў і вёсак, азнаёміцца з прыкладамі прапаганды розных

Арабаўшчына, дзе здзейсніў свой подзвіг першы Герой Беларусі Уладзімір Карват — ахвяраваўшы жыццём, адвёў ад вёскі падаючы самалёт. А ад Арабаўшчыны рукою падаць да Калдычава з мемарыялам на месцы нацысцкага канцлагера, дзе загінулі 22 тысячы чалавек. Трохі далей па маршруце — фальварак Завоссе — радзіма Адама Мішкевіча, дзе сёння дзейнічае музей. Усе гэтыя аб’екты знаходзяцца на невялікай адлегласці, і таму іх лёгка наведаць цягам адной вандрокі.

Мы апісалі тут толькі тыя помнікі Першай сусветнай вайны, якія месцяцца на невялікім адрэзку фронту — усюго каля дзясятка кіламетраў. Але варта памятаць, што даўжыня яго лініі па ўсёй Беларусі складала каля 400 кіламетраў, і ў кожным прыфрантавым раёне можна знайсці яшчэ столькі ж слядоў вайны, калі не больш. Усе яны маглі б стаць асновай для турыстычных маршрутаў, здатных зацікавіць як мясцовых аматараў ваеннай гісторыі і лёгкага экстрэму, так і гасцей з іншых краін — асабліва тых, якія ўдзельнічалі ў вайне.

### МОГІЛКІ ЗАБЫТЫХ АХВЯРАЎ

Няўдалая наступальная аперацыя пад Баранавічамі прынесла расійскай арміі велізарныя страты — каля 80 тысяч забітых, раненымі і палоннымі. Праціўнік таксама заплаціў немалую цану, каб утрымаць пазіцыі. Таму і нядзіўна, што абалпалі лініі фронту захаваліся шматлікія пахаванні салдат Першай сусветнай вайны. Так, на поўнач ад Баранавічаў могілкі Першай сусветнай можна пабачыць у Загор’і — тут пахаваны салдаты рускай арміі. А амаль на ўскраіне горада, у вёсцы Вялікая Каўпеніца, захаваны помнік, пастаўлены на брацкай магіле нямецкіх салдат. Лік такіх пахаванняў па ўсёй Беларусі складае каля 300, прычым недзе траціна з іх — рускіх, нямецкіх налічваецца блізу 150, а на астатніх салдаты абедзвюх армій, пахаваныя разам.

У той самы час арыгінальныя помнікі на магілах салдат Першай сусветнай ацалела не болей за паўсотні. Зазвычай грунтоўныя велічныя манументы можна

пабачыць на нямецкіх і “змяшаных” могілках — іх будавалі немцы, каб ушанаваць памяць палеглых, прычым не толькі сваіх, але часам і салдат рускай арміі. Рэч у тым, што падчас крывапалітных баёў цэлы ўсіх забітых з абодвух бакоў найчасцей хавалі разам у брацкіх магілах, а праціўніку пазней перадавалі толькі дакументы і салдацкія жэтоны.

У міжваенныя гады прыфрантавыя могілкі Першай сусветнай апынуліся ў межах Польшчы. Тагачасныя ўлады дбалі пра іх стан і выгляд, усталёўваючы тыпавыя надмагіллі з надпісамі па-польску, але і старыя манументы імкнуліся захоўваць. Пазней, ужо пасля Другой сусветнай вайны, на хвалі непрыязні да ўсяго, што мела дачыненне да Германіі, мясцовыя жыхары часта нявечылі помнікі з незразумелымі для іх нямецкімі словамі. Тым больш каштоўнымі сёння з’яўляюцца тыя, якім пашчасціла ацалець.

У нашы дні пахаванні салдат Першай сусветнай у Беларусі знаходзяцца пад аховай дзяржавы — імі апыаюцца ўпраўленне па ўрваквечванні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяраў войн Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь. Многія нямецкія могілкі падтрымлівае ў належным стане Народны саюз Германіі па догляду за ваеннымі пахаваннямі. Дапамагаюць у гэтай справе і энтузіясты-добраахотнікі. За апошнія дзесяцігоддзі праведзена вялікая праца па высвятленні, уладкаванні і мемарыялізацыі могілак — прычым не толькі франтавых, але і шпітальных. Так, акурат шпітальныя могілкі рускай арміі былі ўпарадкаваныя ля вёскі Заброддзе Вілейскага раёна па ініцыятыве мастака Барыса Цітовіча, у сязьбіце якога знаходзіцца адзіны ў Беларусі музей Першай сусветнай.

Ды, на жаль, далёка не ўсе могілкі тых часоў, як і многія іншыя старыя пахаванні, абароны ад пагрозы вандалаў і “чорных капальнікаў”. А пра некаторыя і памяць ужо амаль сцірлася.

### У ЗВЫЧАЙНЫМ МІНСКІМ СКВЕРЫКУ

У Мінску пра Першую сусветную нагадваюць шпітальныя

брацкія могілкі на Старавіленскім тракце, дзе пахавана каля пяці тысяч чалавек. На жаль, усе старыя надмагіллі былі страчаны: амаль паўстагоддзя на гэтым месцы смутку працаваў беззвестнаму некалі Старажоўскі рынак. Але адкрыты ў 2011 годзе мемарыял сведчыць, што сродкамі архітэктуры і скульптуры памяць магчыма вярнуць.

У той самы час дасюль ніяк не пазначаны яшчэ адны мінскія могілкі той вайны — на тэрыторыі цяперашняга сквера па вуліцы Мініна. Там хавалі бежанцаў і пацыентаў інфекцыйнага шпітала. Пасля Другой сусветнай частка могілак была забудаваная — там з’явіўся клуб завода сілікатных вырабаў. Сёння ён даўно ўжо стаіць у руінах, так і не дакаваўшыся рэканструкцыі. З абшарпанымі сценамі і без даху, былая ўстанова культуры больш нагадвае закінутую сязьбіцу з фільма жахаў.

Лёс закінутага гмаху, здаецца, нарэшце вызначыўся — нядаўна стала вядома, што неўзабаве яго знесуць. Але праекціроўшчыкі заклапочаны далейшым лёсам участка — ведаючы пра могілкі, будавец там новыя аб’екты лічыва недапушчальным. Ці не наспеў час падумаць пра мемарыялізацыю гэтай месца ды ўшанаванне памяці ахвяраў той страшнай вайны? Да таго ж, ёсць звесткі, што людзей там хавалі і пазней — у міжваенныя гады і падчас нацысцкай акупацыі.



Пахаванні і ўмацаванні Першай сусветнай застаюцца напамінам пра ахвяры той бізатаснай вайны, памяць аб якой доўгія гады замоўчвалася і сціралася з масавай свядомасці. Час і чалавечая абьякавасць разбурае помнікі, але ніколі не позна ратаваць іх, аберагаць, даследаваць і выяўляць новыя сляды вайны — раней невядомыя або забытыя. Наданне гэтым помнікам ахоўнага статусу, уключэнне іх у склад турыстычных маршрутаў, з аднаго боку, спрыяла б іх захаванню і бараніла ад вандалаў, а з другога — дапамагала захаванню памяці пра ўрокі Першай сусветнай. Урэшце, гэта быў бы проста патрыятызм у дзеянні.

Антон РУДАК  
Фота аўтара



Сэнсарны экран з друкаванымі выданнямі часоў Першай сусветнай вайны.



Фатаграфіі з калекцыі Уладзіміра Ліхадзедава.

бакоў. Адзін з найбольш цікавых экспанатаў — каталог гістарычнай выставы, арганізаванай у 1918 годзе ў Мінску нямецкай акупацыйнай адміністрацыяй. Варта дадаць, што многія з прадстаўленых друкаваных выданняў наведвальнік можа “пагартца” на сэнсарным экране.

У рамках адкрыцця выставы 14 лістапада 2018 года адбылася прэзентацыя двух значных праектаў, прысвечаных стагоддзю завяршэння Першай сусветнай вайны. Уладзімір Ліхадзедаў прадставіў свой новы фотаальбом “Беларусь 1914 —

1918. Вайна і мір”, паказваючы рэаліі Усходняга фронту вачыма расійскіх і германскіх салдат. А ў музейным дворыку распрацоўшчыкі камп’ютарных гульняў Wargaming залізіў прэм’ерны паказ новага кароткаметражнага фільма “Атака мерцвякоў: Асавец”, які распавядае пра вядомы эпізод бітвы за Асавецкую крэпасць.

Калі Першая сусветная скончылася, яе ўдзельнікі спадзяваліся, што гэта будзе “вайна, якая пакладзе канец усім войнам”. На жаль, мара так і не здзейснілася. Таму

сёння асабліва важна згадаць драматычны падзеі мінулага ды знайсці ў іх вытокі ўзаемапаразнення і прымірэння. Выставы Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь не толькі далі магчымаць пазнаёміцца з каштоўнымі гістарычнымі матэрыяламі, але і прадэманстравалі сучасныя падыходы да інтэрпрэтацыі трагедыі “Вялікай вайны”.

Аляксей ЛЕСІН,  
навуковы супрацоўнік  
Нацыянальнага гістарычнага  
музея Рэспублікі Беларусь



# Паміж Мінскам

У тым, што Мінскі міжнародны кінафестываль «Лістапад» мае ўласнае аблічча, сёння нікога пераконваць не трэба. Але калі асэнсоўваеш яго адметнасць праз прызму іншага кінафоруму, разумненне каштоўнасці сваёй фестывальнай пляцоўкі ўзмацняецца ў разы. Сёлета ў першай палове лістапада мне ўдалося бабываць не толькі на мінскім кінафоруме, але на Міжнародным кінафестывалі ўсходнеўрапейскага кіно ў нямецкім Котбусе. Занурэнне ў кінападзе, якая мае іншую спецыфіку, дазволіла мне новымі вачыма паглядзець як на наш фестываль, так і на беларускае кіно ды фільмы суседніх кінематаграфій.

Дар'я АМЯЛЬКОВІЧ

## У АДНОЙ КІНАПРАСТОРЫ

«Лістапад — 2018» запамінацца шмат чым: даволі сярэдняга ўзроўню праграмай дакументальнага кіно. Нацыянальнага конкурсу, перамогай «Дачкі» Марты Тамковіч, а не «Крыштало» Дар'і Жук у конкурсе ігравых беларускіх стужак, выдатнымі дэбютамі на ўсіх франтах, заўважнай прысутнасцю азіяцкага кіно, рэспектывай французскага класіка Анэс Варда, ды, вядома, перамогай у асноўным конкурсе фільма Раду Жулэ «Мне пляваць, калі мы ўвойдем у гісторыю як варвары».

Бліскучая карціна рускага рэжысёра пераказвала, што тэма культуры памяці як ніколі актуальная для краін постсавецкага абшару. Да ўсяго, нельга не захапіцца той віртуознасцю, з якой зроблены фільм. Сур'ёзныя і хваравітыя пытанні правінаў нашай падаюцца ў кантэксце паўсядзённасці. Кантраст бытавога, бюракратычнага і глыбокага, з'яўляецца заварожвае. Перамога гэтага фільма замацоўвае справядлівую іерархію мастацкіх каштоўнасцей, калі ў аснове (кіна)твору — складаны і актуальны канфлікт грамадства, які раскрываецца сучаснай і нечаканай кінамовай.

І да такой высновы мяне падводзіць не толькі «Лістапад». Папрапіўшы на кінафестываль у Котбусе, з пачуццём вялікага задалвання заўважаю ў яго праграмах тыя стужкі, якія ўжо паспела пабачыць у Мінску — «Груз» Агнена Главоіча, «Грыну» Надзеі Косевай, тых жа «Варвары», «Адночы ў лістападзе» Анджэ Якімоўскага, «Вулкан» Рамана Бандарчука. Прагу чаў «Крыштало» ў асноўным конкурсе, звярнулі на сябе ўвагу «Падкіды» Івана Твардоўскага і «Айка» Сяргея Дваршавога. Усё гэта наводзіць на думку пра агульнасць кінапрасторы. Аднак даследуючы карту нямецкага форуму, ты заўважаш і яго адрозненні ад мінскай пляцоўкі.

## ФЭСТ НА ЗЯМЛІ СОРБАЎ

Форум, які ладзіцца на ўсходзе Германіі, амаль на

самай мякка з Польшчай, уваходзіць у лік 50 гадоўных кінападзей свету. Сёлета ён прайшоў ужо ў 28-ы раз. Акрамя асноўнай праграмы ігравага кіно, фестываль мае мноства рубрык, якія даюць магчымасць пазнаёміцца з кінематаграфіямі розных краін Усходняй Еўропы. Напрыклад, гэтым годам у асобнай праграме Close Up было шырока прадстаўлена кіно Украіны (летась, дарэчы, была Беларусь). Не саступаюць у прыцягальнасці і палборкі свежых фільмаў Грузіі, Малдовы, Польшчы, Расіі — ці, напрыклад, праграма рэгіёна Сілезія, які знаходзіцца на памежжы Польшчы, Чэхіі і Германіі. Словам, хочаце даведацца што адбываецца ў кіно нашых суседзяў — вам акурат у Котбус.

Пры гэтым, цікавае фестывальнае да Усходняй Еўропы — невыпадкова. Даецца ў знакі сама гісторыя месца. Котбус з'яўляецца культурным цэнтрам Ніжняй Лужыцы, дзе спагоньку пражывае этнічная славянская меншасць Германіі. Сорбы — так называюць людзей лужыцкай народнасці — да нашай пары захавалі сваю мову і культурную адметнасць, і фестываль тое адмыслова падкрэслівае, захоўваючы ў праграме пастаянную рубрыку сорбскага кіно Heimat/Donowjaj/ Domozna. Ведаючы гэтыя асаблівасці, становіцца зразумелым папулярнасць рускага і наогул славянскага кіно ў Брандэнбургскіх землях. Скажам, ужо пасля фестывалю ў мясцовы прагат мае выйсці стужка Кірыла Сярэбранікава «Лета».

Яшчэ адной важнай рысай мясцовай публікі, якая адрознівае яе ад мінскай, з'яўляецца ледзь не абагульненне кіно кароткага метра. Цяжка было стрымаць здзіўленне, калі на конкурсе кароткаметражак у зале аднаго з гадоўных кіназатраў горада яблыку не было дзе ўласці. У Мінску пакуль падобнага бадай не пабачыш. Але, як кажа дырэктар Котбускага МКФ, гэты попыт фарміраваўся на працягу доўгай гісторыі фестывалю.

І яшчэ нюанс кінакультуры. Жыхары Котбуса вельмі не любяць чытаць субтытры на англійскай, ставячыся скептычна да сусветных фестывальных правіл, і аддаюць перавагу дубляванаму перакладу стужак. Дырэк-

цыя форуму, улічваючы гэты момант, знайшла выйсце, і перад кожным сеансам раздаюцца навушнікі з прыймачом. Падчас паказу фестывальнай стужкі яе дублююць па-нямецку супрацоўнікі форуму. Гэты падыход да патрэбу глядача захапляе. Аднак, на мой сціплы погляд, арыгінальны гукавы шэраг стварае яшчэ адзін дадатковы канал сувязі з мастацкім кіно, які перакрываецца дубляваным перакладам.

## А ШТО Ё ПРАГРАМЕ?

Першы мой вечар фестывальна. Прыходжу на праграму Russkiy Den — і нечакана трапляю на романтичную камедыю «Лёд» Алега Графіма. Зала ў захапленні, смяецца і плача. Я — разам з усімі, аднак шчыра не разумею, як у фестывальную палборку патрапіла лёгкае, таленавітае, але відэочна камерцыйнае кіно. Аднак атрымаваю ад праграмнага кансультанта фестывалю Марсэля Майта.

— Для нас важна паказваць не толькі фестывальныя фільмы, але і цэласную панараму расійскага кіно, — тлумачыць ён сваю пазіцыю ў дачыненні пазаконкурсных праграм. — Дзе яшчэ можа ўбачыць глядач Котбуса падобныя стужкі? Тым больш, што камедыі, падчас прагляду якіх чалавек становіцца больш шчаслівым — гэта перавага расійскага рынку. Мы свядома ўключаем падобныя карціны ў наш агляд.

Такую дэмакратычнасць у фарміраванні праграм заўважаю і на іншых падборках. Напрыклад, нешматслоўныя, вытанчаныя па сваёй мове фільмы ў той жа праграме грузінскага кіно спалучаюцца з жанравымі і сацыяльнымі карцінамі, калі глядач можа пазнаць сябе ў пэўных жыццёвых сітуацыях.

— І гэта мы робім адмыслова, — дадае Марсэль, — Публіцы лягчы прыняць складанае кіно, калі яно суседнічае са зразумелымі яму фільмамі. У гэтым кантэксце можна лічыць узорнай палборку кароткага метра маладых грузінскіх рэжысёраў. І на прыкладзе яе разгляду перайду да агульнага фестывальнага кантэсту да ўласна саміх кінапраграм.

Распачынае праграму «роўд муві» Тарніке Гарыччын «Андро». Гадоўны тэроў стужкі разам з малалет-

нім сынам едзе на машыне ў суседнюю Турцыю гандляваць старымі рэчамі. І трапляе ў сітуацыю, калі турак, які напасіўся ў спадарожнікі, раптам пачынае папрабаваць ад яго прадаць яму тавар па нізкім кошыце, чапляюцца да яго. Звычайнае падарожжа «абрастае» непрыймальнымі здарэннямі, і ўрэшце трымаць сябе ў руках ужо немагчыма...

Змяняе гэту стужку вытанчаная па апэратарскай рабоце, поўная выразных, яскравых вобразаў карціна «Дзінола» Марыям Хатчвані. Дзеянне адбываецца ў Сванетры — краі Заходняй Грузіі, дзе яшчэ ў XX стагоддзі панавалі старажытныя звычкі. Адзін з іх неверагодна жорсткі — удава пасля смерці мужа не павіна адмаўляцца, калі ёй прапануюць выйсці замуж у другі раз — інакш гэта можа прывесці да круўнай

свайго грамадства. Адзінае, чаго не хапіла ў праграме — гэта супярэчнасцяў жыцця сучаснага грузінскага горада і яго герояў.

У гэтым сэнсе панарамы кароткага метра ўкраінскага кіно выглядала больш сучаснай. «Кракадзіл» Кацярыны Гарнастай — выдатны фільм-настрой, дзе кожны кадр дыхае паветрам, адпостраўваючы вібрацыі душы герояў. Аня святкуе Новы год у кампаніі сваіх сяброў, але яе імкненне патрапіць

і едзе шукаць сына. Не знаходзіць — у тым ліку, і сярод забітых. Але далей — зноў новы дзень, і зноў праца на фабрыцы — зефір, пасціла, цукеркі... Гэты манатонны рытм машын зводзіць з рознага чалавека. Дакументальны антураж адгрывае сваю ролю — праз пэўны час уключэння ў рытм фільма ты пачынаеш амаль фізічна адчуваць напружанне гадоў-



«Тэра».



«Дачка».

помсты. І жанчына вымушана пакінуць свой дом, ды нават роднае дзіця. Расказаная амаль без слоў гісторыя ўражае сваёй пэўнай мовай, маляўнічым каларытам, прыгожымі пейзажамі.

«Ахоўнікі» Гігі Хайндрава — гэта ўжо сацыяльная камедыя. Два ахоўнікі стаяць на варце толькі што прыватызаванай фабрыкі. Ахоўваць асабліва няма чаго, але начальства імкнецца падлавіць іх на той ці іншай правіне. А калі гэта здараецца, і хлопцаў выплікаюць «на коўер», становіцца бачнай уся заганная сістэма, у якой кожны ходзіць па коле, ні за што не адказваючы.

Завяршае палборку «Тута» Сандро Саўладзе — трохі расцягнутая гісторыя пра стасункі бацькі і дачкі з маленькай вёскай ў гарах, якія імкнуцца наладзіць сваё жыццё пасля смерці жонкі і мамы. Маўклівая і стрыманая карціна менавіта мовай кіно даносіць перажыванне страты і несулалдзе характараў. Урэшце, ад'езд дзяўчыны становіцца цалкам лагічным крокам для абодвух бакоў.

Цікава ў гэтай палборцы і тое, што маладыя рэжысёры яўна дэманструюць сувязь з традыцыйнымі нацыянальнага кіно, але пры гэтым імкнучыся не быць адасобленымі ад сучаснасці і не хваць загану



«Дзінола».

у хвалю супольнага святкавання мае хіба часовы поспех. Рэжысёры ў карціне ўдаецца ўхапіць адчуванне імгнення, калі людзі, будучы разам, застаюцца паасобку, адзіночымі ў супольнасці. Карціна прываблівае тонкай эмацыйнасцю і выразнай атмасферай.

«Тэра» Нікона Раманчанка спалучае прыроду дакументальнага кіно з ігравым. Люба працуе на кандытарскай фабрыцы ў Цянопаці. Мы бачым, як машына залівае шакаладам зефір, па каанверты «плыве» пасціла. На фоне «салодкіх» рабочых будняў гераіня трымае ў сабе ўнутраны боль і клопат. Яна чакае званка ад сына, які знаходзіцца ў ваеннай зоне, аднак яго тэлефон не адказвае. Люба просіць калегу яе падманіць

най гераіні. Аднак гісторыю можна было б скараціць — і яна не страціла б у сваёй сіле.

Прапануе нечаканую рэфлексію на падзеі ў краіне і Карней Грыцук. Малады рэжысёр зноў сямідзесяціхвіліннае маж'юментары — выдуманую гісторыю (песю-дакументальны фільм) «2020», якая распавядае пра будучыню Украіны. Аднак антыўтопіі усё ж не хапае большай прадуманасці — і свабоды. Яна не пазбягае пэўных клішэ, хоць і варта адзначыць спробу маладога рэжысёра зрабіць мастацкае выказванне ў катэгорыі будучага часу ды паказаць у нечаканым святле праблему эміграцыі.

## А БЕЛАРУСКАЕ?

Гэтыя панарамы свежага кіно Украіны і Грузіі ў Кот-

# і Котбусам

бусе высвечваюць ігравую праграму Нацыянальнага конкурсу “Лістапада” даволі спрэчным чынам. Хачу падкрэсліць, што праграмыныя дырэктары мінскага кінафестывалю кіруюцца пры яе складанні менавіта гэтага конкурсу, у нечым падобным палыходам, імкнучыся паказаць разнастайнае кіно беларускіх аўтараў. Таму параўнанне будзе дарэчным.

Што мы бачылі ў гэтай рубрыцы ў Мінску? Улюбёнец публікі — ужо вядомая на

і настроі галоўных герояў. Але не больш за тое.

“Парушонне спакою” Андрэя Палуяна — лірычная меладрама, вырашаная ў даволі свежым ключы. Яе героі — малады чалавек і дзяўчына з праблемамі слыху — шукаюць паразуменне на невербальным узроўні. Стужка глядзіцца лёгка, але беражліва трымаецца абраных жанравых рамак.

На фоне гэтых работ карціна “Дачка” Марты Тамковіч выглядае “важкім”

дачка — цяжарная. І яе цяжарнасць — вынік згвалтавання, што цяжка даказаць. Марта Тамковіч філігранна выпісвае сітуацыю, якая выкрывае хібы дзяржаўнай сістэмы Польшчы (дзеянне адбываецца менавіта там). Гэта і забарона аборту: калі не даказана, што гэта крымінальная справа, аперацыю зрабіць легальна нельга, і бюракратыя паліць, якая не верыць у нявінаватасць дзяўчыны, і інерцыя сацыяльных службаў, што дба-

чка” толькі пашырдае прывіла — беларуская рэжысёрка Марта Тамковіч зрабіла свае кіно ў Польшчы.

Магчыма, сёлетні конкурс аказаўся слабейшы за спаборніцтва мінулага. Магчыма, хтосьці варты ў яго не папраці. Але гэта не адмяняе відавочнага — нерв сучаснасці ў беларускім кіно не адчуваецца. Ды і ўвогуле — калі падсумаваць убачанае: што мы праз кароткі метр беларускіх аўтараў можам сказаць пра нашу краіну і яе грамадства? Ды нічога. Бадай, толькі “Ягор” трошкі прыадчыняе дзверы ў магчуную прастору беларускай вёскі.

## ЦЯЖКАЯ КІНААРТЫЛЕРЫЯ

Невыпадкова кіно Дар’і Жук так упэўнена ідзе па фестывальных пляцоўках: тонка спалучаючы экскурсы ў наша недалёкае мінулае і жанравую свабоду, яно спрабуе распавесці штосьці і пра сучасную Беларусь. Але я пакіну “Крышталь” убаку, бо мы пра яго неаднаразова пісалі, і звярну ўвагу на тыя карціны, якія па праве можна лічыць “цяжкай артылерыяй” сучаснага кіно. Гэтыя ігравыя стужкі выдунуць рэй на многіх фестывальных пляцоўках, і міма іх не здолеў прайсці ні Мінск, ні Котбус. У першую чаргу, гэта “Груз” серба Агнена Главоніча, які рызыкунуў паліць складаную тэму рэпрэсіі албанцаў у Сербіі 1990-х. Мужчына сярэдняга веку бярэцца даставіць невядомы груз з Косава ў Бялград. Самалётны НАТА бомбяць краіну, яе жыхары ў разгубленасці, працы няма — і каб палепшыць справы, можна зрабіць пару рэйсаў у сталіцу. Ужо адно тое як распачынаецца стужка, задае тон усяму апавяданню. Улада прыходзіць на стаянку, дзе яго чакае грузавік. Анікога няма. Да мужчыны раптам падбігае сабака, у поўсці якога — пакінуты кімсьці “чула-чупс”. Улада ў недаўменні садзіцца ў кабінку. Машына заводзіцца не з першага разу, але калі гэта адбываецца, глядачу перадаецца “цяжкае” адчуванне грузу — нявызначасці, няпэўнасці, страху, які нясе на плячах галоўны герой. Пры гэтым, пэўныя чаканні

публікі на працягу фільма развейваюцца — “роўд муві” Главоніча абарочваецца не карцінай-абнавачаннем, а роздумам пра выбар кожнага ў той сітуацыі, што склалася. Цалкам нечакана ў фільме паўстае сувязь з будучыняй. Толькі калі галоўны герой асэнсоўвае сваё месца паміж пакаленнямі свайго бацькі і сына, ён прымае смелее рашэнне і не застаецца ўбаку ад замочвання значынстваў свайго часу.

Варта дадаць, што стварэнню ігравой стужкі папярэднічаў дакументальны фільм. Агнен Главоніч правёў вялікае даследаванне падзей у Косава. “Груз”, разбіваючы пэўныя чаканні глядачоў, не мае адпаведных жорсткіх сцэн. У фільме значынства падаецца апасролкавана — герой толькі ў пункце прыбыцця даведваецца, які страшны груз ён вёз. Але і гэтая сцэна адкрыцця “праўды”, якую ты ўжо прадчуваеш, шакіруе дастаткова.

А вось у іншай стужцы, якая таксама ўзяла ўдзел у праграмах абодвух фестывалю, рэжысёр ахвотна выкарыстоўвае сапраўдную хроніку. Гаворка — пра ігравы фільм палкія Андэя Якімоўскага “Адночы ў лістападзе”, яшчэ адзін фаварыт усходне-еўрапейскага кіно. У фокусе ўвагі аўтара — “правы” ўхіл у сучаснай Польшчы. Хроніка, якую задзейнічае Андэя — здымкі святкавання Дня незалежнасці 11 лістапада 2013 года. Падчас ініцыяваных праваардыкаламі масавых беспарадкаў быў спалены вядомы сімвал Варшавы — рознакаляровая вяўсёлка на плошчы Збавіцеля, адбыўся штурм мясцовага сквота. Гэтую фіксацыю падзей таксама нельга назваць прыемнай для Польшчы. І, тым не менш, Андэя і яго каманда знаходзіць сілы, каб зрабіць адпаведнае выказванне. Асобна варт азначыць апэратарскую работу Адама Баерскага і Томаша Рафа.

Побач з вышэйзгаданым фільмам-пераможцам “Лістападу”, дзе ўзьдзімаецца пытанне зайбавыта, яўрэяў рымынамі ў часы Другой сусветнай, навідавоку становіцца актыў-

ная пазіцыя аўтараў, якія імкнучыся не патураць грамадскім чаканням, а наадварот, ісці ім насуперак. І гэта не проста публіцыстыка, а дыскурскладанага мастацкага твору, што шукае і вынаходзіць трапуную ды нават наватарскую мову кіно для выказвання на складаную тэму.

Пабачыўшы такую смеласць, а таксама і пазіцыю краіны, якія аказваюць падтрымку вострасацыяльнаму кіно, вылучаючы на яго дзяржаўныя грошы, задаецца пытаннем: а што ж у нас? Так, міжэтнічных канфліктаў у Беларусі, дзякаваць Богу, няма. Але няўжо айчынным кінематаграфістам бракуе актуальных і зладзённых тэмаў, датычных жыцця грамадства і асобы?

Няўжо мы і па-ранейшаму будзем шукаць уласную адметнасць, гуляючы ў кіно мінулага веку? Або, усё ж, паспрабуем рашыцца на штосьці больш сучаснае і праблемнае?

## ЗАХАД І ЎСХОД

Вяртаючыся да пачатку артыкула, хочацца падвесці вынік параўнанняў. Пераможцам кінафоруму ў Котбусе стала кінакарціна “Айка” рускага рэжысёра Сяргея Дварцавога — безлітасны фільм пра пакуты кіргізкай эмігранткі Айкі, якая вымушана змагацца за свайго сына ў Маскве. Фільм эрэзаніраваў з настроямі еўрапейскага грамадства, дзе па-ранейшаму актуальныя праблемы эмігрантаў.

“Лістапад” на прыкладзе і свайго пераможцы, і складзенай праграмы, багатай на дэбаты і гучныя фестывальныя хіты, пазказвае, што ў нас — іншыя хваляванні і клопаты. Калі ў Котбусе Запад сустракае Ўсход па канцэптуальным складніку кінападзеі, дык у Мінску Ўсход вітае Запад, запрашаючы да дыялогу і адчуваючы сваё асаблівае месца на перакрыванні культуры. У гэтым, мне падаецца, і ёсць канструктыўная місія “Лістападу”, якой мы павінны ганарыцца.



“Мне пляваць, калі мы ўвойдзем у гісторыю як варвары”.



“Адночы ў лістападзе”.



“Груз”.

сёння стужка “Ягор” Рамана Падалькі і Міхаіла Зуя — выглядала нядронна. Аўтары даволі смела трансфармуюць трагікамедыю Андрэя Горвата ў экзістэнцыйную прытчу, спалучаючы тэатр і кіно. “Вартаўнік” Андрэя Крывецкага — акуратна зробленая работа, якая добра схоплівае тэатральную атмасферу

кіно, аўтарка якога не бачыцца замахануца не толькі на сур’ёзную праблематыку, але і ўвасабляе сваё выказванне ў трапуную форму. Бацька вяртаецца дадому з тортам для 16-гадовай дачкі. Але знаходзіць дзяўчыну не пры парадзе, а без прытомнасці, у ваннай, у лужыне крыві. Высвятляецца, што

Увогуле паралелі з работамі калег з Украіны і Грузіі прыводзіць да высновы, што наша айчыннае кіно свядома ці падсвядома пазбягае адлюстравання канфліктаў і вострых пытанняў, якія хвалююць тутэйшае грамадства, застаючыся ў полі самавыяўлення альбо творчага заказу. І тут “Да-

## 3 пошты рэдакцыі

Ці ёсць у гісторыі сусветнай кінаматаграфіі прыклад, калі ў 90-гадовым узросце хтосьці паспяхова здымаў прафесійнае кіно? Аказваецца — ёсць! На XXV міжнародным кінафестывалі “Лістапад” у Мінску я паглядзеў дзіўны дакументальна-ігравы фільм французжанкі Аньес Варда “Твары, вёскі”.

“Бабуля Новай хвалі”, як яе палібоўна называюць у Францыі, Аньес Варда ў пары

## Таленавіта, перакананаўча, проста

з маладым аднадумцам стварылі сапраўдны, не пабаюся высокага слова, шэдэўр. І па гуманістычнай ідэі ўзвільчвання простых працаўнікоў з народу, і па арыгінальнасці іх услаўлення ў велічных вобразах (грандыёзныя насенныя фатаграфіі), і ў непасрэднасці іх паводзін і гутаркі — усё таленавіта, перакананаўча, проста.

Фільм пазбаўлены звыклага нам вонкавага патрыятызму, ды не зваяваючы на гэта, ён успрымаецца як велічны помнік, збудаваны

праз чыстыя пачуцці, шчырую павагу і любоў аўтара да сваіх персанажаў-працаўнікоў, на якіх і трымаецца жыццё ва ўсім свеце.

Ёсць у гэтым кінаапаведзе 90-гадовай аўтаркі і яшчэ адзін вельмі важны аспект, які развенчвае стэрэатып адносна таго, што чалавек сталага веку ўжо нездэззольны. Аньес Варда — ці не найярчэйшы прыклад зусім адваротнага. Менавіта ў старчым узросце, калі чалавек не нахліны пад уціскам хваробаў, ён, нягледзячы на частковае

паслабленне некаторых біялагічных функцый, здольны лагічна думаць, творча ролізавацца і дзяліцца з іншымі тым каштоўным досведам, які ён займеў цягам свайго доўгага жыцця. І калі грамадства не будзе гэты досвед выкарыстоўваць, яно страціць найдаражэйшы духоўны капітал.

Вельмі ўдзячны “Лістападу”, які даў мне магчымасць без праблем убачыць гэтую намінаваную на “Оскар” стужку ў Мінску.  
Леанід КАЧАНКА

# Іванава — горад мюзіклаў?



Надзея БУНЦЭВІЧ "Пунсовыя ветразі".

Працяглыя гастролі аднаго тэатра, а тым больш музычнага ды сяміаркестрам, не кажучы ўжо пра аб'ёмныя дэкарацыі для паўнаватарных паказаў уласнага рэпертуару, — справа на цэперашні часак радкая. Іванаўскі тэатр гаспадарыў у нас больш за дзесяць гадоў — па аб'ёме, бо ў той жа час Беларускае дзяржаўнае акадэмічнае музычнае тэатр даўшы паказы ў Іванаве (мяркуем, што тамтэйшыя водгукі, вельмі паспяхова). Што ж цікавага прывозілі нам расіяне? І чаму можна ў іх павучыцца?



"Прывід замка Кентэрвіль".

Прызнаемся шчыра, гэта быў не той варыянт, калі нам прананавалі нешта неадпаведнае па мастацкім узроўні. Наўрад ці можна казаць, што ўбачанае адрэзалівае нашы звычкі ў плане рэжысуры, сцэнаграфіі, харэаграфіі, музычнага выканальніцтва. Наадварот, іванаўцы тут маглі б нам паказаць прыклады. Яны нават узмацнілі свой аркестр некалькімі нашымі музыкантамі, а на спектаклях выкарыстоўвалі нашу гарнітуру ды іншыя тэхнічныя прыстасаванні. А вось рэжысёр — ён і сапраўды адрэзаліваў нас на некалькі дзесяцігоддзяў! Калі паверы Іванава было "горадам нявест", дык цяпер гэта, мяркуючы па ўсім, горад мюзіклаў. Вялома, у іх тэатры ідзе і класіка мінуснае стагоддзю — і пераказаная ў гэтым можна было ў час канцэртных праграм, дзе пачала шматары, дуэты, сцены з класічных аперет і мюзічных камедый. Але прывезлі яны нам пераважна тое, што мы не ведаем, што ў нас не ідзе — і што з'явілася нас адэскай часткай сучаснай расійскай культуры. Гэта выключна расійскія мюзіклі і

расійскія музычныя казкі, створаныя ў апошнія гады. Агулам — дзесяць нацыянальных спектакляў! А ці можам мы павучыцца тым самым? Вядома, не ўсе тэатры маглі прэтэндаваць на статус сусветных ішоўдэўра. Але атываліся і пільны асобны матэрыялы, і праца з аўтарамі, і скрываюцца на ўласнае канале і партытуры і самай драматургіі музычна-сцэнічнага тэатра. "Пунсовыя ветразі" — назва для Беларусі ўсё тэатраў і на іх тэатры ідзе і класіка мінуснае стагоддзю — і пераказаная ў гэтым можна было ў час канцэртных праграм, дзе пачала шматары, дуэты, сцены з класічных аперет і мюзічных камедый. Але прывезлі яны нам пераважна тое, што мы не ведаем, што ў нас не ідзе — і што з'явілася нас адэскай часткай сучаснай расійскай культуры. Гэта выключна расійскія мюзіклі і

У 2013-м — балет "Асоль" яшчэ аднаго нашага кампазітара Уладзіміра Саўчыка. Дый тэатр з Екацярынбурга прывозіў поўны час таму мюзіклі Максіма Дунаеўскага. Да апошняга твора звярнуліся і іванаўцы, але ён паўстаў зусім у новым выглядзе. Была згладжана частка пільнага асобна матэрыялу, і праца з аўтарамі, і скрываюцца на ўласнае канале і партытуры і самай драматургіі музычна-сцэнічнага тэатра. "Пунсовыя ветразі" — назва для Беларусі ўсё тэатраў і на іх тэатры ідзе і класіка мінуснае стагоддзю — і пераказаная ў гэтым можна было ў час канцэртных праграм, дзе пачала шматары, дуэты, сцены з класічных аперет і мюзічных камедый. Але прывезлі яны нам пераважна тое, што мы не ведаем, што ў нас не ідзе — і што з'явілася нас адэскай часткай сучаснай расійскай культуры. Гэта выключна расійскія мюзіклі і

Вядома, не ўсе тэатры маглі прэтэндаваць на статус сусветных ішоўдэўра. Але атываліся і пільны асобны матэрыялы, і праца з аўтарамі, і скрываюцца на ўласнае канале і партытуры і самай драматургіі музычна-сцэнічнага тэатра. "Пунсовыя ветразі" — назва для Беларусі ўсё тэатраў і на іх тэатры ідзе і класіка мінуснае стагоддзю — і пераказаная ў гэтым можна было ў час канцэртных праграм, дзе пачала шматары, дуэты, сцены з класічных аперет і мюзічных камедый. Але прывезлі яны нам пераважна тое, што мы не ведаем, што ў нас не ідзе — і што з'явілася нас адэскай часткай сучаснай расійскай культуры. Гэта выключна расійскія мюзіклі і

"Хучэй, дапамажыце", калі Кот закісае вышпунчы з валды свайго гаспадара, вынаходзіла ступенныя п'яты з "Сельскага ўдурлівага" Расія і "Руская і Любімыя" Гітлі, а ў апошнім тэатры Іванаўцы стылізаваны пад оперныя парты. І хача спектакль крыўду перагаржаны такімі "спасылкамі", а частка іх (аспальныя) са ступай Мухай "Рабыні і сівянка", філіям "Іван Васільевіч змяняе профэсію" і іншыя прычытацца толькі дарослым, агульны імклівы тэатрары не дае засумаваш ні малым, ні старым.

А вось зварот да тых жа, завадзас б, прывёма ў "Легендзе" Дамітры Лазарэва прывёма да адування эклектыкі, мастацкай ніроўнасці. Перашкаджалі і драматургічныя прагалы, пачынаючы з лібрэта і самой сюжэтнай лініі, і безапаможнага харэаграфіі, і нумарнай структуры, калі музыка не развівае дэжэне, а прыпаўнае яго. У тым, што харэаграфія — не самае моцнае зьвіно Іванаўскага музычнага тэатра, пераканалі і "Жарыі ў сьцілы танга", пазначаныя як аўтарскія балет-драма. Частка станаўкі вырашадзас як драматычнае спектакль, частка — як танцавальны. Падобны прыклад аб'явілася харэаграфія Аляксандра Баўрына прадэманстраваць розныя варыянты танца, гэты пластычны індывідуальнасці не атрымаў.

Пры ўсёй сваёй забяўляльнасці, маленкім перлінкам паўстай тая мюзіка для дарослых, як "Фанданішольны" Андрэя Сямёнава, "Шлоб па-францускаму" Аляксандра Жорбіна, на афішэ сцільна названы "музычны камедый" (поўна, а-за аднесці харавы сьцен, але ёсьць жа разгорнуты ансамблявы, і "Прывід замка

Кентэрвіль" Уладзіміра Баскіна. Адначы, што музыка двух апошніх кампазітараў у нашым тэатры таксама прадэстаўлена, але — іншым тэатрам, куды менавіта іванавіцы. У спектаклях ж іванаўцы выбіў найперш безакожны выбар самаго музычнага матэрыялу. Усе творы вылучаюцца кіткім, яркім меладызмам, нязітым гармоніямі, інструментальнымі сола ў аркестроўках. Ва ўсіх знайшоўся свай адрэстварэнне, калі кожная дэя завяршаецца масавай сцэнай з удзелам усіх героўў — і, адпаведна, харавым ці ансамблявым шматалісеам, поліфанічным прыёмам. У "Шлоб..." да ўсяго, панавала танцавальнасць, і рамантычная вальсавая стыхія з яе тонкасцю паўтонавага інтанацыйнага ўтвараюцца перамагала танга, канкан, галоп, марш і нават раманс. Што ж да рэжысуры, дык самым удамым паўстаў полістыліява па музыцы і "Кентэрвіль", дзе опернасьці спалучалася з эстраднасьцю, а старадаўнія стылізаванасць з рамантычнасцю, аперэтанасцю і рок-н-ролам. Але вось што да выканальніцтва і душы прадстаўлена больш музычных тонкасцяў, кантрастна дэманічна, ладна размеркаваных кумуляцыяй.

Усім гэтым, дарэчы, выдатна валодаюць нашы беларускія артысты. Вось толькі нешта ім таго багата сучасных партытураў, якім валодаюць толькі. Скажам, усе таму, што Беларусь — менавіта за Расію! І што там папросту выабір большы? Ды не, справа яшчэ ў тым, на чым менавіта спыняў свой вынаход.

Мэатра, які на працягу трох дзесяцігоддзю выкальваў у Беларусі дзяржаўнае кансерватары, з 2001 года жыве ў Германіі і актыўна гаспастрале па ўсім свеце, выступаючы са славуным сімфанічным аркестрам і салістам. Карэрас — далека не першы зорка ў яго паслужным спісе. Прыёмам, што вываецца беларускай музычнай школы дзювоку свайму таленту і прапавітаці змот дамажыцца прываючы на сусветнай музычнай арне і ўстаў у аліанс ішарэ з такім сусветна прызнаным дырыжорам, як Зурбіна Мета або Клоўдыя Абала. Менавіта з гэтымі мэатра ў сваёй час стывіў Карэрас. А ішпер ён упершыню выступіў з беларускім аркестрам і беларускім дырыжорам.

Элеанора КУРАТАВА

На стылізаваны пад ветаж фота — немаладая аголеная кабата ў даволі дзюўных паставах. На пачатку гэта выклікае... не шок, вядома, а хіба недаўменне і пытанне "Навошта?" Але неўзабаве ты прыходзіш да высновы, што патрапіў не на (псеўда-эратычную выставу, а ў вельмі спецыфічны тэатр, дзе акцёр і рэжысёр — у адной асобе. І скрозь парад размаітых вобразаў ды перауваасабленяў патыхае бергманаўскі экзістэнцыяльным халадком.

Літоўская фотамастацка Вялета Бубелітэ з'яўляецца сама сабе. Такім чынам, дыстанцыя паміж мастаком і мадэлю, паміж аб'ектам і суб'ектам бачання, прычымноа зьведна да нуля. Кажуць, сама аўтарка тлумачыць такі свой падыход выключна спрашчэннем творчых працэсу: маўляў, не трэба шукаць пасэрэдніка, тлумачыць ім, што рабіць, і плаціць грошы. Але, думаецца, тут ёсьць і куды больш грунтоўная прычына.



Ілья СВІРЫН

Вялікая рэтраспектыва сусветна вядомай аўтаркі, якая аблавадзас у Наньіаньнаўскім цэнтры сучасных мастацтваў, стала чарговым культуртэатрыскім поспехам куратаркі Дзіны Даніювіч. Мінчукі могуць прасачыць за эвалюцыяй творчай практыкі Бубелітэ — і, адпаведна, цела, якое яе ўваасабляе. Калі першыя здымкі, зробленыя яна пачатку 1980-х — гэта прымернае мастацкае ронных вобразаў (часам какетлівыя, часам рамантычныя, часам драматычныя), эксперыменты з кампаўнаўкай кадра і даволі прадэсціналі для "сцужкавай" эпохі ўзроўня працы з выявай, дык апошнія фота — куды больш мінімалістычныя па сваім выяўленчым сродках. Какетлівасьці змяняецца гратэскам, а летучанасць — балай будыскай безмамынасьцю.

Паралельна з гэтым, дарэчы, змянялася і грамадскае стаўленне да аголенага цела ў мастацтве. У савецкае часа зьмількі Бубелітэ падавалася нады асабліва нават па мерках прыбальтыцкай рэспублікі, дзе дазволена было куды больш, чым ў сярэднім па ляркіна. Але эпоха змянілася, і абураны ліст літоўскай "трусцінаўкай" на пачатку 1980-х — гэта прымернае мастацкае ронных вобразаў (часам какетлівыя, часам рамантычныя, часам драматычныя), эксперыменты з кампаўнаўкай кадра і даволі прадэсціналі для "сцужкавай" эпохі ўзроўня працы з выявай, дык апошнія фота — куды больш мінімалістычныя па сваім выяўленчым сродках. Какетлівасьці змяняецца гратэскам, а летучанасць — балай будыскай безмамынасьцю.



"Нас двое".

# Тэатр аднаго цела

Дарэчы, ужо ў першыя гады творчасці на зьлімаках мастацкі з'яўляцца Іншыя. Сярэня ня-мале, усяго толькі як адзін з варыянтаў вынаходліва гульні з кампазыцый і выявай, а потым і на поўных правах. На многіх фота Бубелітэ дзе — калі не болей. Яны ўстапуаць паміж сабою ва ўзаемазалежнае, разыграюць разнастайнае сцэны, часам абдымаюцца, а іх менавіта. Самым удамым з гэтых шэрагаў мне падаецца здымак "Нас двое". Ён нават чыста кампазыцыйна адыслае да знакамітага кадра з бергманаўскай "Персоны", чые гераніі ў пэўна момант нбы "змяшчаюць" сваімі ідэнтыфікацыямі. Праўда, тут гераніа — адна.

У Бергмана акцёры — гэта зьвязаныя крывадушныя прайдзеныя, чарадзельствы якіх птытае белымі ніткамі. Тое самае можна сказаць і пра актрысу на фота Бубелітэ. Яна выгладзе неперакананай у выкананні сваіх задань. Ёй не хочацца суперажываць. Але за часам такіх актараў перауваасабленя, як і ў Бергмана, тоішпа нешта сапраўднае і куды больш блізкае да чалавечай сутнасці, ніж навікованы свет — які, зразумела, такамса тэатр. Таму ў выніку паўторскае ружжо не ўдэжэ страліе. І твас першыя, не надта добрыя, уражанні ад выставы істотна мяняюцца на завяршэнні яе прагляду.

## 25 лістапада ў Палацы Рэспублікі выступіць адзін з лепшых тэатраў сучаснасці — Хасэ Карэрас. Співак, аконна падуладнае самыя рэканастайныя музычныя стылі і вобразы. У яго голасе — запал і акадэмізм, тонкая лірыка і драматызм. А за дзень жорскім пультам будзе праслаўлены беларускі мэатра Аркадзь Берын.



Хасэ Карэрас. Аркадзь Берын.

— Ён, безумоўна, геніяльны, — казала пра Карэраса Мансэрат Кабалье, з дэкаўры жор актор распадзася кар'ера тэнара. — Рэзкае спалучэнне — голас, музычнасьць, паланаснасць, прапавітасьць і ўзрушвальная прыжэжасць. Я ішчаснасьці, што першай забавілака гты брыльянт і дапамагла свету яго убачыць.

Менавіта Кабалье ў сваёй час настаяла на тым, каб Хасэ запрасілі співачы ў оперы "Лукрэцыя Борджа", дзе яна вынаводала гаўлоўнае ролю. Пасля гэтага ўдзет спевачка на вірыяноне опернага Алімпіа быў ішчасна і бліскучым. Зналіма хача б канцэрты спалучэнне — голас, музычнасьць, паланаснасць, прапавітасьць і ўзрушвальная прыжэжасць. Я ішчаснасьці, што першай забавілака гты брыльянт і дапамагла свету яго убачыць.

## Два мэатра на адной сцэне

Мэатра, які на працягу трох дзесяцігоддзю выкальваў у Беларусі дзяржаўнае кансерватары, з 2001 года жыве ў Германіі і актыўна гаспастрале па ўсім свеце, выступаючы са славуным сімфанічным аркестрам і салістам. Карэрас — далека не першы зорка ў яго паслужным спісе. Прыёмам, што вываецца беларускай музычнай школы дзювоку свайму таленту і прапавітаці змот дамажыцца прываючы на сусветнай музычнай арне і ўстаў у аліанс ішарэ з такім сусветна прызнаным дырыжорам, як Зурбіна Мета або Клоўдыя Абала. Менавіта з гэтымі мэатра ў сваёй час стывіў Карэрас. А ішпер ён упершыню выступіў з беларускім аркестрам і беларускім дырыжорам.

Варта адзначыць, што канцэрт арганізаваны сынам Аркадыя Берына Максімам. Нарудзіўшыся ў Мінску і навуваючы ігры на саксафон — у Гміназі-каледжы пры Беларускай дзяржаўнай ака-

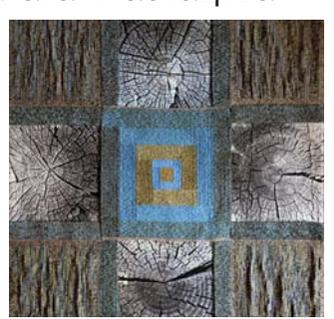
## Шматмернасць "цёплага" мастацтва

Юбілейная выстава мастацкага тэаістылю "Ніць лёсу" прызнанага мэатра габелена Наталлі Лісоўскай прадэстаўлена ў залах Віцебскага мастацкага музея з 7 лістапада па 9 снежня 2018 года. У экспазыцыі — больш за трыццаць твораў, створаных у розныя перыяды, у тым ліку і вынаходныя работы. Гэта габелены, мін-габелены, арт-аб'екты.

Тэаістылія разнастайная: мастацка кінавіш мифіаніэтычна спалучына беларускую, мова габелена арыамента, істарычная паміччароў дэкаўры культуры мінкула і сучаснага.

Сувязь са сваёй роднай зямлёй і не гісторыя ў з'яўляецца неад'емнай часткай творчасці Наталлі Лісоўскай. Назва апаго з габеленаў ахвотна ішду на беларускі дырыжорам.

Варта адзначыць, што канцэрт арганізаваны сынам Аркадыя Берына Максімам. Нарудзіўшыся ў Мінску і навуваючы ігры на саксафон — у Гміназі-каледжы пры Беларускай дзяржаўнай ака-



Наталлі Лісоўскай. "Родны дом".

стори. Паверхні габеленаў у большай выпадку фактурныя. Для аўтара характэрна пільная цікавасць да эфектаў, артыстам выканання, максімальнае выкарыстанне поўнага дыяпазону магчымасцяў ткацтва, што ўмяняе творчы патэрныя і шматзначнасць яе твораў.

Як мастак з тонкім устрыманнем навакольнага свету, Наталлі Лісоўскай у мін-габеленах якая павышадзіла асабліва цікавасць аўтара да пераходных твораў, тонкіх пераходных прыродных сістэм. Камерны фармат дэманірава паглыбіла і засяродзіла ўвагу на канкрэтнай з'яве, буйным планам паказваў тую ці ішную фактуру.

Алена СВІСТУНОВА, мастацтвазнаўца



Аб краязнаўчай эстафеце “Беларускае! Роднае! Сваёй!”, што ладзілася ў бібліятэках ЦБС Браслаўскага раёна, загадчык аддзела маркетынгу Ірына Макарэвіч пісала яшчэ ў чэрвені. Эстафета прымарковавалася да Года малой радзімы і прадугледжвала шэраг мерапрыемстваў гістарычнай, краязнаўчай, этнаграфічнай тэматыкі. Адным з этапаў стаў фотакрос-конкурс “Я люблю кнігу! Я люблю радзіму!”, які праходзіў з чэрвеня па кастрычнік.

Яўген ПАГІН

Удзел у конкурсе браў усе ўстановы цэнтральнай бібліятэчнай сістэмы **Браслаўшчыны**. Чытачы з задавальненнем пазіравалі з кнігай не толькі ў бібліятэчных залах. Атрымаліся арыгінальныя аўтарскія работы, некаторыя з якіх маюць гумарыстычны настрой. Агулам на суд журы было прапанавана больш за тысячу здымкаў. У намінацыі “За паглыбленне ў тэму” вызначылася **Відзаўская** гарпасялковая бібліятэка. Яе супрацоўніца Галіна Кандратовіч “выбудавала” кампазіцыі з сэнсам, падбірала да іх вершаваную назву. **Плюская** бібліятэка стала лепшай у намінацыі “Жывы кадр”. Партрэты чытачоў аўтарства Марыі Лукша атрымаліся вельмі пераканаўчымі. А **Друеўская** кніжніца здабыла перамогу за крэатыўнасць. Ганна Маслякова і Галіна Патуткіна выкарысталі ў сваіх фотакампаніях касцюмаваную тэатралізацыю, выяўляючы малую радзіму не як статычны фон, а як паўнацэннае ўдзельніца кампазіцыі. Як мне падаецца, надзвычай цікавы творчы праект. Прынамсі, я не чуў нічога пра нешта падобнае.

Дарэчы, днямі аддзел бібліятэчнага маркетынгу прэзентаваў для карыстальнікаў і бібліятэкараў новы буклет “Бібліятэкі **Браслаўшчыны**: гісторыя і сучаснасць”. Выданне распаўядае пра развіццё бібліятэчнай справы ў раёне. Інфармацыя дапоўнена гістарычнымі і сучаснымі фотаздымкамі, лічбавымі звесткамі пра дзейнасць устаноў. Гэта ўжо трэцяе выданне буклета, абноўленае і ўдасканаленае.

Пра яшчэ адзін конкурс піша навуковы супрацоўнік аддзела навукова-метадычнага забеспячэння прававой інфарматызацыі ўпраўлення прававой

інфарматызацыі **Нацыянальнага** цэнтра прававой інфарматыцы Рэспублікі Беларусь Вольга Пагарэлая. Яна паведамляе пра тое, што амаль 20 гадоў на базе публічных бібліятэк нашай краіны дзейнічае больш за 600 публічных цэнтраў прававой інфарматыцы. Сёлета быў праведзены першы рэспубліканскі конкурс на лепшы з іх. Мэта — умацаванне ролі публічных бібліятэк у фарміраванні прававой культуры і грамадзянскасці і патрыятызму, стымуляванне творчай ініцыятывы работнікаў ПЦПІ. У конкурсе ўдзельнічалі 52 бібліятэкі. Найбольшую цікаўнасць выказалі ўстановы **Віцебскай, Гродзенскай і Мінскай** абласцей. Першыя месцы ў розных намінацыях занялі бібліятэкі: **Гомельская** абласная ўніверсальная, **Наваполацкая** цэнтральная, **Роская** гарпасялковая, **Ваўкавыскага** раёна, **Гомельская** гарадская дзіцячая бібліятэка-філіял № 16, **Лучнікауўская** сельская бібліятэка-філіял № 7 **Слуцкага** раёна.

Распаўядае дырэктар **Наваполацкай** дзіцячай мастацкай школы імя Івана Хруцкага Аксана Тарасікава: “У нас працуюць *выстава работ, выкананых студэнтамі Віцебскага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта кафедры дызайну і моды “Восеньскі нацюрморт”*. Нашы школьнікі маюць магчымасць пазнаёміцца з манерай выканання нацюрмарту, адзначыць розную тэхніку пісьма.”

Народныя ўмельцы **Віцебшчыны** з поспехам дэманструюць свае вырабы не толькі на радзіме. У Смаленскім абласным цэнтры народнай творчасці праходзіць выстава традыцыйнай лялькі і шакі “Забавя”, на якой — больш за 180 работ майстроў-рамеснікаў з розных рэгіёнаў Віцебскага краю. Лялькі і шакі выраблены з керамікі, тэкстылю, дрэва, салом-

кі, лазы, бяросты. Гэты праект ладзіцца ў рамках пагаднення аб культурным супрацоўніцтве паміж абласнымі цэнтрамі народнай творчасці з дзвюх краін. Пра выставу, якая дзейнічае да 6 снежня, нам распавяла вядучы метадыст Віцебскага абласнога метадычнага цэнтра народнай творчасці Ала Лялькіна.

Пра хор ветэранаў працы “Аптымісты” з **Нясвіжа** піша ўдзельніца гэтага калектыву Раіса Хвір. Ён быў створаны пры РДК па ініцыятыве былой партызанкі Аляксандры Мельнікавай у 1983 годзе. Кіраўніком стаў настаўнік музыкі і спеваў Нясвіжскай СШ № 1 Валерый Цыганкоў. З яго лёгкай рукі калектыву

*вынікі праекта РЦК “Смачнае падарожжа Надзейкі”. Метадыст РЦК Надзея Зайцава цягам года збірала на раёне аўтэнтычныя рэцэпты беларускіх страў. Тэлеканал “Скіф-Полацк” здымаў і паездкі, і працэс гатавання. Атрымалася 8 серый. А кулінарны нататнік Надзейкі напоўніўся на 14 рэцэптаў. Кожны з іх яна рэалізавала, а відэасправаздачы выклдала ў сацыяльнай сеткі. А потым яшчэ і кулінарны зборнік зрабіла. На выніковых мерапрыемствах прысутнічалі амаль усе носьбіты аўтэнтычных рэцэптаў, самым старэйшым з якіх — ужо за 80”.*

Бібліятэкі **Зэльвеншчыны** правялі шэраг мерапрыемстваў,

дзена лістоўка “Зберажам энергію — захаваем планету”.

Пра навіны клубнага жыцця **Смаргонскага** раёна піша дырэктар тамтэйшага РЦК Галіна Крацянок. **Крэўскі** дом культуры прапанаваў ахвотным рэтравечарыню “Падарожжа ў мінулае”. Нават юным стала цікава, пад якія песні “запальвалі” іхнія таты, мамы, бабулі і дзядулі. Так што крэўскія маладзёны не толькі ў ахвоту танчылі, але нават і паспаборнічае са старэйшымі маглі. Не абышлося без настальгіі і ў **Вішнеўскім** ДК, дзе адбыліся вясёлкі “Свята нашай малодасці”. Імправізаваную хату ўпрыгожылі кроснамі, ручнікамі, посылкамі, “матуліным” куфэркам. Гучалі жарты, загадкі, песні. Бібліятэкар Валянціна Жураўлёва распавяла пра паходжанне назвы “Вішнева”. Адкрылі куфэрка, палюбаваўся вырабамі, а хлопцы з дзіцячымі пасупернічалі ва ўменні пець ды танцаваць. А вось калектыву **Лешчаныцкага** сельскага клуба прэзентаваў адмыслова канцэртную праграму “Жыву і дышаю, мой край, табой!” Яна стала своеасаблівай творчай справаздачай перад аднавяскоўцамі і журы раённага конкурсу мастацкай самадзейнасці “Расчынім акенцы творчасці”.

Другакласнікі СШ № 3 **Навагрудка** адправіліся ў краязнаўчую вандроўку “Мая маленькая радзіма”. На карце краю дзеці пазначылі знакомыя для Адама Міцкевіча мясціны, затым складалі пазлы з выявамі помнікў знакімітым паэтам, асветнікам, гістарычным і літаратурным персанажам, памяць пра якіх ушанаваная на Гродзеншчыне. У выніку хлопчыкі і дзіцячыя пабывалі завочна ці не ва ўсіх гарадах воласці. Галоўны бібліяграф Навагрудскай раённай бібліятэкі Святлана Чубрык распаўядае, што заданая гульня — арыгінальная аўтарская распрацоўка тамтэйшых бібліятэкараў. Яна існуе ў двух варыянтах — і як настольная, і як электронная. І цікава, якая яе працягваюць не толькі дзеці.

Людміла Сасніцкая паведамляе пра буйны поспех сваіх маленькіх землякоў. На VIII Міжнародным шматгабарным фестывалі-конкурсе “У імя жыцця на зямлі”, які праходзіў у Маскве, дзіцячы ўзорны тэатр “Вясёлка” Палаца культуры **Барані Аршанскага** раёна стаў уладальнікам Гран-пры. Фестываль ладзіўся ў рамках Міжнароднага праекта творчага развіцця дзіцей і моладзі “Дзеці XXI стагоддзя”.

А пакуль суседзі скарочуць публіку ў гасяч, у **Віцебскім** раёне работнікі культуры самі запрашаюць у госці. Андрэй Стручанка піша: “У *Чароўны раз у Мазалаўскім сельскім доме культуры прайшоў святы нацыянальнай культуры, якое наведвалі больш за 20 замежных студэнтаў з Кітая, Казахстана, Лівана, Турцыі і Шры-Ланкі, якія вучацца ў Віцебскім дзяржаўным універсітэце і ведакадэміі. Такім чынам рэалізавалася праект “Дыялог народаў і культур”. Гасцям былі прапанаваны канцэрт, экскурсія, а напрыканцы дня — драпікі ды бліны з квасам і сарбатай”.*

## Партрэт на фоне радзімы



На здымках:

- 1 **Браслаўшчына**: адзін з этапаў конкурсу “Я люблю кнігу! Я люблю радзіму!”
- 2 **Узорны дзіцячы тэатр “Вясёлка” з Барані.**
- 3 **Навагрудка**: чытацкая вандроўка па мясцінах Адама Міцкевіча.

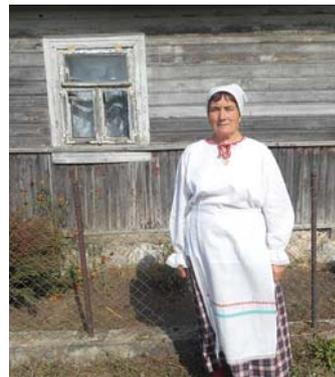
займеў найменне “Аптымісты”. Ахвотных спяваць аказалася ня мала — ды, на жаль, засталіся з таго часу нямногія. Але калектыву жыве: новыя спевакі прынялі эстафету ад старэйшага пакалення. Цяпер “Аптымістамі” кіруе Ірына Латушка, таксама прафесіянал. Хор пастаянна гастралюе па Беларусі, наладжвае сяброўска-творчыя стасункі, шапярэе свой рознажанравы рэпертуар і цалкам апраўдае ўласную назву.

Рэдактар **Полацкага** раённага цэнтра культуры Кацярына Паўловіч піша: “*Падведзены*

прывечаных рацыянальнаму выкарыстанню рэсурсаў, развіццю і аднаўленню крыніц энергіі. З аддзела бібліятэчнага маркетынгу ЦРБ паведамляюць, што, да прыкладу, у **Елкаўскай** сельскай бібліятэцы прайшла гадзіна “Энергабэражэнне — справа кожнага”, на якой бібліятэкар Алена Дзянішчык пастаралася пераканачы чытачоў у неабходнасці эканоміі тых рэсурсаў, без якіх наша жыццё было б немагчымым. Працавала кніжная выстава “Сакрэты беражлівасці”, выда-

Цэнтральная вуліца аграгарадка ўсё не сканчалася і не сканчалася. Нават стаў турбавацца, — а дзе ж яго ўстановы культуры, якія я меў намер ашчаслівіць сваім візітам? Ага, размясціліся яны, аказваецца, амаль ля самага выезду. Хоць, можа, я проста не з таго боку ў Жырмуны заехаў? І знаходзяцца яны акурат на ўездзе — бы гэтка візітоўкі? Хай так яно і будзе!

Алег КЛІМАЎ,  
Мінск — Жырмуны Воранаўскага раёна — Мінск / Фота аўтара



Тры прыгажуні (злева направа): Таццяна Цевель, Святлана Варанаўская, Марыя Басюкевіч.

## ВЯРТАЦА НЯМА КАМУ

Музычная школа ў Жырмунах пачала працаваць каля сарака гадоў таму. Пасля таго, як у 2011-м яна стала філіялам Воранаўскай дзіцячай школы мастацтваў, спецыялізацыя ўстановы не змянілася. Таццяна Цевель, якая прайшла кар’ерны шлях ад выкладчыка да дырэктара “музыкалкі”, вось ужо шосты год з’яўляецца загадчыцай філіяла.

У ім ігры на фартэпіяна, баяне, акардэоне і цымбалах навучаецца 20 дзяцей (насельніцтва аграгарадка складае каля сямісот жыхароў, а ў агульнаадукацыйнай школе вучацца 82 чалавекі). Калісьці быў і клас духавых, ды ў сілу розных аб’ектывных прычын ён спыніў сваё існаванне. У філіяла ёсць два аддзяленні — у вёсцы Басуны і аграгарадку Тракелі, у іх на тых жа інструментах спасцігаюць музычныя асновы па 16 чалавек. Найбольш запатрабаваны — фартэпіяна, найменш (што для мяне дзіўна) — баян і акардэон. Увесь педагагічны склад (за выключэннем загадчыцы) — з прыезджых.

— Гэта пра шпосці кажа? — пытаюся я Таццяну Аляксееўна.

— Калі нашы выпускнікі хочучь застацца ў прафесіі, то наступнай прыступкай у сваёй адукацыі яны, як правіла, выбіраюць для сябе Літвін або Гродзенскі дзяржаўны музычны каледж, — спадарыня Цевель пачала адказваць як бы здалёк. — Але тахкі, на жаль, зараз не шмат. У свай час “музыкалка” наша ў сярэднім навучальнай установы пастаўляла куды больш вучняў. Праўда, і займалася ў ёй дзяцей больш. Тры — чатыры аб’екты — гэта была норма, сёння за ішчасце для нас, калі хача адзін выпускнік ідзе ў каледж, як гэта здарылася сёлета. Таму і вяртацца на выкладчыцкую працу няма каму. А хтосьці з нашых дзіцяч, якія скончылі каледж, выходзяць замуж і ўкараняюцца ў іншых населеных пунктах, хтосьці шукае працу лелей — і ў плане жыллёвых умоў, і фінансавых, і ўмоў працы. Хоць і ў нашай школе, і ў Жырмунах наогул з усім гэтым, як асабіста мне здаецца, усё ў парадку.

Падапчых сваіх Таццяна Аляксееўна, натуральна, любіць, за ўзровень іх майстэрства ручацца, а таму трохачкі наракае на тое, што выступаюць яны пакуль толькі на раённых і абласных конкурсах. На яе думку, некаторыя з навучэнцаў маглі б прадстаўляць рэгіён і на фестывалях рэспубліканскіх. А калі б некаторыя таленавітыя выпускнікі працягнулі сваё музычнае навучанне, дык сей-той з іх ужо, напэўна, “трымеў” бы на ўсю краіну.

Таксама мая суразмоўца прызнаецца, што ў апошні час ёсць



Занятак у класе цымбалаў будучых “зорак”.

складанасці з камплектацыяй філіяла: здароцця тады, калі ў яго набіраюць, што называецца, з міру па нітцы — па прычыне, пераважна, дэмаграфічнай. Мае патрэбу школа ў наладчыку, які быў бы ўвесь час пад рукой. Патрабуюць абнаўлення інструменты — хача параўнальна нядаўна сё-тое было набытае.

— Адпаведна, раённыя ўлады адукацыя на нашы просьбы, і на набывшч інструментаў сродкі выдзяляюцца, — патлумачыла загадчыца. — Як і вырашаюцца пытанні з замянай старой мэблі. Ёсць у нас камп’ютар, інтэрнэт, дзякуючы чаму дзеці на ўроках могуць, напрыклад, бачыць ігру выбітных музыкантаў.

Зрэшты, свае зоркі ёсць і ў сваім Жырмунах. Як, напрыклад, Марыя Басюкевіч, якая да сыходу на пенсію працавала на пасадзе тэхнікі ў мясцовай агульнаадукацыйнай школе. Дзе не толькі выконвала свае прамыя абавязкі, але і прымаў ўзел у тамтэйшай мастацкай самадзейнасці. Захапленне песнямі і танцамі прыйшло да яе ў раннім дзяцінстве, і Марыя Канстанцінаўна неадразава прадстаўляла роўня працоўныя калектывы на разнастайных конкурсах.

Выйшаўшы на заслужаны адпачынак, спадарыня Басюкевіч не рассталася з мастацтвам і працягвае несці яго ў масы Жырмунаў і раёна. Амаль 25 гадоў сцявае яна ў хоры мясцовага касцёла Адшукання Святога Крыжа — і не толькі там. У Жырмунах пра Марыю Канстанцінаўна кажучь, што ні адно мясцовае свята без яе абыйсціся не можа.

— Я — тутэйшая зорка! — паўжартоўна паведаміла мне жанчына.

Ну і каму тады, як ні ёй, пракаментавачь “культурны фактар” жыцця Жырмунаў?

### Каментарыі Марыі БАСЮКЕВІЧ:

— Ды няма ў нас нічога такога, што зусім незвычайна! І тое добра, што абрады спраўляем, на святах гуляем, у Цэнтры культуры і вольнага часу збіраемся, дзеткі ў Дзіцячую школу мастацтваў ходзяць. Адпаведна, людзі развіваюцца, ёсць у іх нейкія інтарэсы, а не прыліпілі яны да гэтых, як іх... да Інтэрнэту! Карацей, задаволеная я тым, культурным жыццём, якім жыву і я сама, і Жырмунаў!

### “НАШ ДРУГІ ДОМ”

“Атрымаўшы пас” ад Марыі Басюкевіч, я і накіраваўся ў загаданы ёй Цэнтр культуры і вольнага часу. Падыходзячы да яго, адчуў дэжавю. Не стану называць той населены пункт, немалая тэрыторыя перад домам культуры якога нагадала мне пустку (а раптам там усё ўжо змянілася ў лепшы бок, а тут я са сваёй сям’яй і прыйшоў на рану?), але пляцоўка ля ЦКіВЧ Жырмунаў мне пра той выгляд нагадала. Маштабны будынак тутэйшага галоўнага агементу культуры выглядаў неак гола. Выдатна, што атачалі яго зялёныя насаджэнні, але неак сіраціва яны глядзеліся. Хацелася дапаўнення ў выглядзе якіх-небудзь малявых архітэктурных формаў, драўляных скульптурных экспазіцыйна каларыту, нагляднай атачы адпаведнага толку, яркіх ансаў і афіш, у рэшце рэшт!

З гэтых маіх “пірэтыі” і пачалася гутарка з загадчыцай установы

### Філіял Воранаўскай ДШМ, “сіратлівы” Цэнтр культуры і вольнага часу, салатавае фае.

Святланай Варанаўскай. На што рушыла ўслед кароткае:

— Вашу заўвагу да ведама прыняла. Але мы і самі думаем, як зрабіць так, каб пляцоўка ля Цэнтра мела больш кілкі выгяд.

Святлана Іванаўна ў культуры 18 гадоў. Па сканчэнні Гродзенскага дзяржаўнага каледжу мастацтваў па спецыяльнасці “Рэжысёр народных абрадаў і святаў”, яна працавала ў жырмунскім Доме культуры мастацкім кіраўніком. Восем гадоў таму яго ўзначаліла, а два гады таму ён стаў Цэнтрам культуры і вольнага часу.

У ЦКіВЧ дзейнічаюць самыя разнастайныя гурткі: дзіцячае мастацкае чытанні, драматычны, фальклорна-абрадавы, эстрадныя спеваў. Ёсць аматарскае аб’яднанне “Утульнасць” для пажылых людзей, у якім яны займаюцца рукадзеллем, ёсць вэкальны гурт “Рэчанька”, што выконвае, у асноўным, народныя творы. Афішыйна ў гэтых фарміраваннях занята 106 чалавек, а рэальна — значна больш.

— І моладзь сілком зацягваць у Цэнтр не даводзіцца, адлукаецца яна на нашы прапановы з ахвотай, ды і сама нешта прапапоўвае. Не распешчаны тутэйшыя людзі гарадскіх культурнымі разнастайнасцямі, а таму з залавальным ладзіць свята для сябе — сваімі мазгамі і рукамі, — распавяла загадчыца.

І гэта яе сцверджанне — не галаслоўнае. Сам быў сведкам таго, як да спадарыні Варанаўскай завіталі мясцовыя дзвучаты, якія, хучэй за ўсё, імг прапрацавалі план чарговай імпрэзы і прыйшлі падзяліцца сваімі задумамі.

У зону абслугоўвання ЦКіВЧ уваходзяць 21 населены пункт, у якія артысты ўстановы рэгулярна наведваюцца з выступамі, ладзяць якіх невялічкіх канцэртаў, так і масавыя свята вёсак. З гэтых гастроляў работнікі Цэнтра і многае чарговай імпрэзы і прыйшлі падзяліцца сваімі задумамі.

Да брадзавых мерапрыемстваў сваёй установы Святлана Варанаў-

ская адносіць Дзень моладзі, які праводзіцца ў Цэнтры і яго вакол, уключаючы ў сябе не толькі канцэртную частку, але і спартыўныя спаборніцтвы ды розныя флэшмобы. Сярод іншых забаў для насельніцтва аграгарадка — дыскатэкі (летам, праўда, толькі для дзяцей), канцэрты філарманічных артыстаў з Гродна, кінапаказы — хай і на невялікім экране.

Раскрытыкаваўшы прылеглаю да Цэнтра тэрыторыю, дзеля справядлівасці я ўсё ж мусіў адзначыць, што сам будынак, нягледзячы на яго спелы ўзрост у 35 гадоў, стварае моцнае ўражанне — і сваім памерам, і дагледжанасцю, і цікавым інтэр’ерам фае.

— А як жа не сачыць за станам Цэнтра?! Гэта ж наш другі дом! Ледзь што не так, адразу б’ем у званы — маўляў, не спраўляемся ўласнымі сіламі. І тады спяшаюцца на дапамогу раён. Так, нядаўна нам залаталі дзе-нідзе дзірэвы дах.

— Касцюмамі, аргтэхнікай забяспечаны?

— І камп’ютары ёсць, і іншыя прылады, па меры неабходнасці абнаўляюцца рэжымі, шыцца сізнічная вопратка. Наогул, скардзіцца і сядзецца склаўшы рукі — гэта не пра нас.

### КРЫТЫКУЮЧЫ, ПРАПАНОУЙ!

У прыўзнятым стане духу пакаідаў я гэты аграгарадок, бо яго жыхары не чакаюць, што да іх прыйдуць і нешта прапапоўваюць, а самі праўляюць ініцыятыву. Злавалася б, “культурны набор” тут той самы, што і паўсоль, але ж на-строй не такі, як там, дзе усё ідзе па накатанай.

А што тычыцца недахопаў, якія, на думку некаторых, так любіць вышукваць “К”... На тое патрэбна наша газета, каб вочы на месцах не замальваліся. Дый крытыкуем мы з любоўю — перажываючы, прапапоўваючы, а не дзеля самой крытыкі. І выдатна, калі нас у гэтым разумеюць.



Наталля Валанцэвіч.

Раз на два гады прадстаўнікі айчынай тэатральнай супольнасці выпраўляюцца ў Азербайджан на Бакінскую міжнародную тэатральную канферэнцыю. Сёлетні форум — пяты па ліку — сабраў амаль 150 удзельнікаў з 40 краін свету. Дацэнт Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Наталля ВАЛАНЦЭВІЧ і рэжысёр Вялікага тэатра Беларусі Вольга БУРАУЛЕВА, якія ўваходзілі ў склад айчынай дэлегацыі, распавялі "К" пра адметнасці мерапрыемства і той карысны для развіцця тэатральнага працэсу ў нашай краіне досвед, які можна было спасцігнуць у Баку.

Настасся ПАНКРАТАВА / Фота Ганны ШАРКО



Вольга Бураўлёва.

# Не толькі для кола знаўцаў

## Еўрапейзаваны ўсход

Канферэнцыя — гэта магчымасць звязаць прафесійныя стасункі з прадстаўнікамі ўсяго свету і прэзентаваць замежнікам нашае тэатральнае мастацтва. Агулам у Баку выправіліся чакцёра беларусаў: апрача суразмоўцаў "К", гэта дырэктар і мастацкі кіраўнік Сучаснага мастацкага тэатра Уладзімір Ушакоў і намеснік дырэктара Вялікага тэатра Беларусі Святлана Казюліна. У грунтоўным зборніку "Сусветны тэатральны працэс у XXI стагоддзі. Філасофія тэатра ў XXI стагоддзі: канцэпцыя быцця", які пабачыў свет па выніках V Бакінскай міжнароднай тэатральнай канферэнцыі, можна пазнаёміцца з дакладамі яшчэ двух айчынных дзеячаў: малодшага навуковага супрацоўніка Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Кацярыны Яромінай і загадчыка кафедры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Аляксандра Марозова.

**Н.В.:** За тры дні, насычаная выступленнямі, майстар-класамі і спектаклямі, мы змаглі ўпэўніцца, што для Азербайджана тэатральная канферэнцыя — не туюсоўка для вузкага кола знаўцаў, а мерапрыемства высокага рангу, накіраванае на ўзняцце прэстыжу нацыянальнай культуры гэтай краіны ў свеце. Тэатральны форум фінансуецца дзяржавай і ладзіцца пры непасрэдным удзеле тамтэйшага міністэрства культуры. Каб кожны з прысутных змог зразумець выступлоўцаў, сінхронны пераклад дакладаў рабіўся адразу на тры мовы. Азербайджанцы прэзентуюць сябе, як еўрапейзаваны Усход і актыўна працуюць над тым, каб канцэнтруючы

ўвагу на ўласных дасягненнях, трансліраваць сваю культуру на іншыя краіны і кантыненты.

**В.Б.:** Тут можна згадаць стасункі з Вялікім тэатрам Беларусі: у нашым тэатры ідуць два балеты, пастаўленыя па азербайджанскім матэрыяле, стала ладзіцца абмен гастролімі. Як бачым, усходняя краіна актыўна праасоўвае сваю культуру ў іншых краях, умела яе прэзентуе.

**Н.В.:** У Азербайджане веліччына, прыгожыя тэатры з велізарнымі калектывамі. І місію тэатральнай канферэнцыі яны бачаць не толькі ў пошуку новых падыходаў да вырашэння тэатрычных пытанняў, але яшчэ і ў тым, каб прыцягнуць увагу замежных экспертаў і практыкаў да нацыянальнага тэатра, каб звязаць прафесійныя стасункі, прывабіць у Баку лепшыя пастаноўкі свету ды і самім атрымаць запрашэнні на фестывалі вышэйшага гатунку. Упэўнена, такі падыход да навуковых канферэнцый не пашкодзіў бы і нашай краіне.

## САПСАВАНЫ ТЭЛЕФОН?

**Н.В.:** На канферэнцыі такога маштабу едуць не толькі навукоўцы. У Баку мы сустрэлі шмат кіраўнікоў тэатраў, дырэктараў фестывалю вышэйшага класу, тэатральных пяр-менеджараў. Практыкі, якія займаюцца падборам праграм тэатральных фестывалаў, выкарыстоўваюць канферэнцыю як магчымасць даведацца, што новага адбываецца ў суседзях і каго, апаўведна, можна запрасіць да сябе.

А падчас выступаў мы пачулі нямяла цікавых думак, якія можна і нашым тэатрам узіць для практычнага прымянення. Напрыклад, дырэктар маскоўскага тэатра імя Вахтангава



У першым радзе Азербайджанскага музычнага тэатра — Наталля Валанцэвіч, Вольга Бураўлёва і Уладзімір Ушакоў.

Кірыл Крок прэзентаваў сваю ўстанову праз менеджарска-арганізацыйны складнік. Ён даказаў, што і храм Мельпамены можа зарабляць грошы і адкрываць дадатковыя пляцоўкі для творчых эксперыментаў — галоўнае, каб пад тваю дзейнасць была падведзена добра абгрунтаваная метадалагічная база.

Калі ў адным месцы збіраецца такая неймаверная колькасць дасведчаных экспертаў, абавязкова можна будзе пачуць супрацьлеглыя меркаванні па адным і тым жа пытанні. Гэта надзвычай карысна і дапамагае паглядзець на праблему з розных бакоў. Напрыклад, загадчык кафедры тэатразнаўства Азербайджанскага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Айдын Талыбзадэ рэзка выказваўся супраць сённяшняга панавання мабільных тэлефонаў: маўляў, прага да сэлфі з твораў мастацтва і відэастрымы з прэм'ер становяцца бар'ерам паміж глядачом і тэатрам і перашкаджаюць нату-

ральнаму, удумліваму ўспрыманню спектакля.

І тут жа выступіла галоўны ролдар тэлеканала "Маскоўскі адукацыйны" Марына Мяркулава з прапановай уключыць смартфон у тэатры, бо іх можна задзейнічаць на карысць тэатра. Галоўнае, не ўспрымаць гаджэты ў якасці ворагаў ці канкурэнтаў. Вось на такім сутыкненні супрацьлеглых поглядаў і нараджаецца неабходны досвед.

Сярод удзельнікаў канферэнцыі было нямяла крытыкаў, таму раз за разам размовы збочвалі на пытанне, зкой жа павінна стаць крытыка ў эпоху постдраматычнага тэатра. У сучаснай медыя-прасторы неабходна шукаць новыя тэхнікі суправаджэння найноўшых тэатральных формаў. Пальход класічнага рэжысавання, калі знаўца проста імякнуса апісаць тое, што бачыць на сцэне, мне падаецца не зусім адпаведным рэаліям, нават састарэлым. Гэта нагадвае сапсаваны тэлефон: спачатку літаратурную форму — п'есу — рэжысёр перакладае ў сцэнічнае дзеянне, а пасля крытык зноў пераплаўляе

гэтую дзею ў літары — на гэты раз, у выглядзе рэжэнзіі.

Мне падаецца, сёння наспела пытанне вырашыць, якой павінна быць сучасная рэжэнзія і што рабіць тэатральнаму крытыку, каб быць актуальным і запатрабаваным. Дарэчы, беларускія аўтары зрабілі нямяла крокаў у гэтым кірунку, што не можа не радаваць. Добра, калі мы адыходзім ад звыклых схем і не паўтараем знаходкі іншых.

## ВІЗІТОўКА НАВУКІ І ПРАКТЫКІ

**В.Б.:** Ад беларускай дэлегацыі выступала толькі я. Мне не хацелася з кафедры прамаўляць абстрактныя рэчы, таму рабіла акцэнт не на тэарэтычную базу, а на дэманстрацыю сучаснага аўтарскага тэатра. На прыкладзе трох нашумелых айчынных спектакляў — [Anti]gone Аляксандра Марчанкі, "Сіндром Медзі" Кацярыны Аверкавай і "Бетон" Яўгена Карняга — я распавядала пра новую хвалю беларускага тэатра, пра прагу

нашага мастацтва да эксперымента. Фотаздымкі і відэаўрыўкі паставак атрымалі заўважны водгук у аўдыторыі. Пасля да мяне падыходзілі шматлікія удзельнікі канферэнцыі, каб падрабязней распавесць пра дасягненні беларускіх рэжысёраў. Іх вельмі зацікавіў наш прадукт.

З жалем зазначу: пра ўзлёт беларускай творчай моладзі часам не ведаюць нават нашы блізкія суседзі. На мой погляд, праблема якраз у тым, што беларусы мала прэзентуюць сябе за межамі звычайнага асяроддзя. Па маім адчуванні, пакуль хваля ідзе ў адзін бок. Замежныя крытыкі, дзякуючы, прынамсі, таму ж "ТЭАРТУ", едуць да нас і распавядаюць пра сваё бачанне айчынай рэжысуры. Гэтыя асобныя эксперты нешта пра беларускі тэатр ведаюць. Але ці праасоўваем мы сваё мастацтва за межы краіны?

Адным з варыянтаў, як змяніць сітуацыю, магла б стаць падобнага кшталту міжнародная тэатральная канферэнцыя на беларускай глебе. Дарэчы, мы ў размовах з замежнымі калегамі не раз трапілі ў сітуацыю, калі нас запрашалі да іх у краіну на навуковае пасяджэнне са словамі "а пасля мы прыедзем да вас". Вось толькі куды да нас? Можна, для кагосьці будзе адкрыццём, але ў Беларусі не праводзіцца ніводнай адмысловай тэатральнай навуковай канферэнцыі. Падзяліцца досведам можна толькі ў адпаведнай секцыі на навуковых чытаннях, якія ахопліваюць усе віды мастацтва.

**Н.В.:** Тэатральная канферэнцыя ў Беларусі стварыла б у нашай краіне магутную платформу для прэзентацыі айчынага сучаснага тэатра ў свеце. Рух, які адбываецца ў нас, вельмі актуальны для любой прасторы. Мінск змог бы стаць інтэграцыйным звязком у рэгіянальных тэатральных працэсах. Між іншым, першыя крокі ў гэтым напрамку ўжо зрабіла наша Акадэмія мастацтваў. Некалькі тыдняў таму на яе базе праходзіў тыдзень па абмеце досведам паміж тэатральнымі курсамі трох славянскіх краін. Да нас прыязджалі студэнты ГІТІСа і Кіеўскага нацыянальнага ўніверсітэта тэатра, кіно і тэлебачання. На Міжнароднай канферэнцыі ў Баку рэктар ГІТІСа Рыгор Заслаўскі з трыбуны зазначыў, што менавіта ў Мінску ажыццявілася яго даўняя мара: нягледзячы на рознасць светапоглядаў, а часам і палітычных варункаў, аб'яднаць культурнымі стасункамі такія блізкія нацыянальныя тэатральныя школы.

# Як А і К “музу выклікалі”

**28 лістапада піонер Беларусі на “Еўрабачанні” — знакаміты дуэт “Аляксандра і Канстанцін” — святкуе 20-годдзе. Пра свой сольны вечар з гэтай нагоды, пра творчасць, жыццё, вучню і чацвернагох “падапечных”, а таксама і пра многае іншае Аляксандра КІРСАНОВА і Канстанцін ДРАПЕЗА распавялі нам напярэдадні юбілею.**

Надзея БУНЦЭВІЧ

— Дваццаць гадоў — значны тэрмін. А вы практычна увесь час разам: на рэпетыцыях, выступленнях, дома, у паездках, нават у аўто. Не стамляецеся адзін ад аднаго?

А.: Яшчэ як! Стома пераследуе нас рэгулярна. І сварымся, здараецца. Спрачаемся. То з адной, то з іншай нагоды.

— І як з гэтым змагаецеся?

А.: Ідзем у лес. У поўным сэнсе слова. І разыходзімся ў розныя бакі: дзяўчаты — направа, хлопчыкі — налева. Прырода нас выратаўвае. Калі б не дрэвы, травы, наваколле, не ведаю, што было б. Мы жывём у Бараўлянах, таму называем наш лес Бараўлянскай пушчай. Рамантыка...

К.: У нас тры сабакі, мы з імі ў лес і ходзім. Яны нейтралізуюць увесь негатыв, што назапашваецца за дзень. Мы іх калісьці выратавалі, а цяпер яны нас ратуюць.

— Усе бяздомныя? Няма пародзістых?

К.: Чаму ж? Ёсць лахнзская куцяховата лайка. Не чулі пра такую? Гэта Аляксандра ёй такую пароду прымудала. Яна яе ў пад’ездзе ў бацькоў знайшла, назвала Дусай.

— Але пачыналася ўсё, наколькі я памятаю, з Арыі.

К.: Так, у 2009-м. Тады таварыства “Эгіда” праводзіла акцыю: прастройвалі “у добрыя рукі” катой і сабак з прытулку. Напрасілі нас выступіць на гэтым мерапрыемстве. Мы пагадзіліся. І раптам Аляксандра гаворыць: “Давай таксама кагосьці забяром — скажам, вольнага”.

А.: І ў нас з’явілася Арыя — Арышка. Потым — Дуся. Нарэшце, Казка. Бо лес у яе — казачны. Яна была трохмясячным шчанёй, і яе збіла машына. Валанцёры “Эгіды” прывялі яе ў клініку, там ёй зрабілі аперацыю. Але што пасля? Патрабаваўся паслапаперацыйны дагляд, і не было каму гэ-

тым займацца. Пачалі шукаць праз сацсеткі. А ў нас якраз быў адпачынак. Мы яе ўзялі — думалі, часова. І потым ужо не змаглі расставіцца.

— Хто ж іх глядзіць, калі вы з’езджаеце? А паездкі, як я разумею, здараюцца часта.

К.: Калі падарожнічаем, просім маю старэйшую сястру — ніколі не адмаўляе. Ёй сабакі таксама ў радасць. Бо няма істаў больш адданных, якія выказвалі б сваю любоў не “за штосьці”, а проста так.

— Частка паездак, як я разумею, звязана з вашым удзелам у праекце Федэрацый прафсаюзаў “Новыя імёны Беларусі”.

К.: Пачалася ўсё ў 2015-м. Нас запрасілі стаць куратарамі — гэтак жа, як Ірыну Дарафееву, Вольгу Плотнікаву, іншых спевакоў. Мы ездзілі па ўсёй Беларусі і адбіралі найбольш адораных людзей, якія заняты ў вытворчасці або працуюць у нейкіх установах, а вольны час прысвячаюць спевам і музыцы. Адабравілі пяць чалавек, двое з іх сталі прызёрамі. У наступны год нас таксама запрасілі — і вось ужо чатыры гады запар мы супрацоўнічаем з гэтым праектам.

— Прычым настолькі паясьнава, што яго колішнія лаўрэаты — вашы абраннікі — працягваюць збіраць узнагароды на іншых творчых спаборніцтвах, у тым ліку міжнародных.

А.: Тая ж Ганна Мікіціч — сапраўдная спявачка, якая фору дасць некаторым эстрадным салістам. Таму не дзіва, што летась яна стала ўладальніцай Гран-пры Міжнароднага конкурсу “Крылы талентаў” у італьянскім горадзе Рыміні, а сёлета — лаўрэатка EuroStars — 2018 у Мальве, дзе сабралася каля 100 выканаўцаў з 17 краін свету. І пры ўсім гэтым яна сціпла працуе акушэркай-гінеколагам і не збіраецца развітвацца са сваёй прафесіяй.

К.: Некаторыя з нашых выхаванцаў выступаць і на нашым юбілейным вечары ў Палацы культуры прафсаюзаў. Да прыкладу, Руслан Рагалевіч, які сёлета ўдзельнічаў у фестывалі “Музычны жывён у Даўгаўпілсе”, або Кірыл Арцёмка, які добра выступіў на Міжнародным конкурсе “Пірагоўскі світанак” у расійскіх Мышышчах і ўжо меў сольнік у Магілёўскай абласной філармоніі. Запрасілі мяне і Вольгу Любавіну з Бараўлянаў, якая літаральна днямі выступала ў тым жа Палацы прафсаюзаў з вакальна-танцавальным шоу “На мяжы”.

— Атрымліваецца, вы іх прыздасіруеце?

К.: Можна, гэта налгучна сказана, але так яно і ёсць. У нас назапасіліся кантакты з замежнымі конкурсамі і фестываламі, мы можам параіць, куды лепей з’ездзіць, каб гэта было карысна. У тым, што нашы выхаванцы перамагалі ў Балгарыі, Італіі, Літве, Украіне, бачым і сваю заслугу: мы займаемся з

прыносіць нейкі тэкст, пайшла праца — усё, я пераклаючаюся на аранжыроўку. Карацей, гармонію знаходзім.

— А ў побыце?

К.: Я выношу смецце, абіраю бульбу. Магу яшчэ сумкі цяжкае занесці ў дом. Астатняе — на Аляксандры.

А.: Сапраўды, расольнікі і баршчы — на мне. Але каструлі мае Канстанцін:

саве я скончыла музычную школу па класе фартэпіяна.

К.: А я вучыўся ігры на акустычнай гітары там жа ў Барысаве ў студыі Віктара Уладыкі. Таксама іграў класіку!

— А што вы лічыце за адраўны пункт творчага 20-годдзя? Пэўна, нейкі сумесны канцэрт?

К.: Выступленне ў сталічным “Стар-клубе”. Мы

пертуар быў замежным, англмаоўным.

А.: Вырашылі не звяртацца да ўжо вядомых песень беларускіх кампазітараў, а знайсці штосьці фальклорнае, зрабіць сваю апрацоўку. І гэта нас настолькі зацікавіла, захапіла, што адарвацца было ўжо немагчыма. Вось і на юбілейнай вечарыне будзь дзве нашы этнапэрформы: “Сарока” і “Сонца”.

— Перамога на “Зорнай ростані” прывяла вас да 100 гадзін запісу на Беларэадзьёкампаіні. Так з’явіўся ваш першы магнітаальбом — “За лімімі за марозамі”.

А.: І гэта было цудоўна! Прызы на такіх конкурсах павінны быць творчай дапамогай, каб моладзь магла надалей рэалізоўваць свае памкненні. Той час мы заўжды будзем згадваць з удзячнасцю і шчыльнай, бо запіс на студыі рабіў ўпершыню. Тады яшчэ не былі распаўсюджаны так званыя хоўм-студыі, прыватныя службы гукарэжысёраў. Запісы праходзілі на тэлебачанні, лічбавы апаратуры таксама не было — пісалі на магнітафонную стужку. А гэта значыць, што калі зрабіў памылку, трэба пачынаць усё нанова. Таму напярэдадні даводзілася шмат рэпечіраваць дома.

К.: Але гэта нас арганізоўвала! Мы вельмі адказна ставіліся да працы, на кожны такі запіс цягнулі з Барысаве па некалькі гітар. А гукарэжысёрам на тэлебачанні тады працаваў Вячаслаў Шарпаў, які пазней стаў вядомым кампазітарам, потым узначальваў Дзяржаўны ансамбль “Песняры”.

— Чым запомніліся вам тыя “сто гадзін”? Ці перагарнулі яны свет вашых уяўленняў пра аўдыенцыю? Думаю, без неспадзяванак не абшлюся.

А.: Незабыўны час! Тыя гадзіны ўяўляліся нам праўдзё магчымасцю. Неяк мы працавалі-працавалі ў студыі, а ўсё штосьці не атрымлівалася. Пачалі шукаць “вінаватага” — і знайшлі: магчыма, нам перашкаджае святло. Вырашылі пагасіць — ва ўсёй студыі цалкам. Сядзім у цемры, збіраемся з думкамі, спрабуем запісаць нанова. І тут уваходзіць Валерый Грабенка — на той час галоўны гукарэжысёр тэлебачання. Ён спачатку спужаўся, што электрычнасць “вырубіла”, але ж глядзіць — пульс нармальна працуе. Нічога не зразумеўшы, пытае: “Што вы тут робіце?” А мы: “Музу выклікаем”.

— І, наколькі я разумею, яна прыйшла!



**“Прырода нас выратаўвае. Калі б не дрэвы, травы, наваколле, не ведаю, што было б. Мы жывём у Бараўлянах, таму называем наш лес Бараўлянскай пушчай. Рамантыка...”**

гэта дапамагае мне захаваць манікюр.

К.: Я яна супраціўляюся! Пакуль...

— Пакуль — “кодавае” слова ў перыядыцы. Ваша музыка творчасць таксама падзяляецца на перыяды. Да прыкладу, да “Еўрабачання” пасяля.

К.: У 2004-м мы з-за “Еўрабачання” вельмі перажывалі, бо хацелі, вядома, перамагчы. Але калі б сёння ў нас была магчымасць вярнуцца ў тую часі і прайсці ўсё нанова, мы пагадзіліся б. Бо гэта быў каласальны досвед, мы набылі шмат карысных кантактаў, запрашэнняў. Але калі вам патрэбна гэтка “перыядызацыя творчасці”, лепей абраць іншы падыход — стыль.

— Блюз, потым фольк?

А.: Але пачыналася ўсё з акадэмічнай музыкі — з класікі, бо ў родным Бары-

**Героя гэтага нарысу Адама Глобуса пры жыцці спярша ўзносілі да вяршыняў, потым зневажалі, а ўжо пасля смерці — у адзін голас ідэалізуюць. А вось у гэтых радках няма ні знявагі, ні ўзвышэння — толькі сяброўская шчырасць. І, зразумела, перасцярога.**

## ТЭРМІНЫ

У кожнай краскі свой час для красавання. Адна заквітнее вясною, другая ўлетку, а трэцяя ўвосень. Згадкі пра красаванне і заняпад паэта Талі Сыса ў людзей самыя розныя. Шмат з тых, хто на свае вочы бачыў Толью толькі напрыканцы жыцця, не могуць нават уявіць, што гэты горкі п'яніца, сівабароды бажаволак і слязлівы жабрак змог напісаць геніяльныя вершы. Сапраўды, розніца паміж Сысам-паэтам і Сысам-чалавекам досыць вялікая. Толькі пра жыў сорок пяці, а паэтам ён быў толькі гадоў пяць, калі не меней.

Мне пашанцавала, я ведаў Толью, яшчэ да таго, як ён зрабіўся добрым паэтам. Пасля службы ў войску Сыс прыхае ў Мінск са жменямі даволі пасрэдных вершаў. Падобных твораў у кожнага беларускага паэта процьма. Але здарылася дзіва: Толья Сыс нечакана стаў геніяльным. Ён мог узяць звычайную газету і прачытаць тэкст так, што той ператварыўся ў паэзію. Любы тэкст мог ператварыцца ў паэзію толькі за кошт Сысава голасу. Мы — ягоныя сябры і паплечнікі — знарок прасілі Толью пачытаць газетныя тэксты, каб паглядзець і паслухаць дзіва. Ён чытаў.

Ён пісаў, чытаў і піў. Бо яму налівалі. Яму налівалі, каб паслухаць дзіўныя вершы, каб пачуць голас напоўнены боскай магутнасцю.

Здавалася, што Сыс будзе вечно чытаць паэзію, пісаць вершы і піць. Так толькі здавалася. Геніяльнасць пакінула Сыса раптоўна — як прышла, так і прапала. Ён кінуў пісаць. Ён піў і чытаў старыя вершы. Чытаў кепска, так кепска, што рабілася прыкра і сорамна. Падобныя непрыемныя пачуцці ўзнікаюць, калі ты з гнілой вады дастаеш завялы букет.

За былою геніяльнасцю Сыс шмат што даравалі, але тых, хто дараваў і дапамагаў, было зусім мала.

## ПРЫСТОЙНАСЦЬ

Калі Сыс з'явіўся ў Мінску, дык паводзіў сябе тактоўна. З набішчым вядомасці, а пазней і славы, ён змяніўся. Пачаў паводзіць сябе развязна, бесса-

ромна і нахабна. Звяртаўся на "ты" да старэйшых. Здзекваўся з малодшых. Мяне гэта абурала, але я стараўся не рабіць заўваг і лішні раз не раздражняць ганарыстага паэта. Можна, за маю стрыманасць Толья сплочваў дабрый і ласкаваасцю. Карацей... Адчайны Сыс ставіўся да людзей так, як і яны ставіліся да яго, адно што не любіў няздараў і хлусаў. А хто іх любіць?



У пару росквіту...

## ПАРШЧЫКАЎ

Рускі паэт Аляксей Паршчыкаў зрабіў хуткую кар'еру: са знакамітага пісьменніка ў СССР ён лёгка ператварыўся ва ўніверсітэцкага выкладчыка ў ЗША. Там ён знайшоў каханне са швейцарскай прыгажуняй. Здавалася б... Не! Лёша вярнуўся ў Расію. "Лёш, чаму ты вярнуўся?" — "Каб зарабляць грошы, трэба было навучыцца пісаць у радок. А я — паэт, які піша ў слупок..."

Паршчыкаў так і не навучыўся зарабляць, так і не навучыўся пісаць у радок, так і памёр у бядноце. Падобнае здарылася і з маім таварышам, беларускім паэтам Сысам, які таксама не навучыўся пісаць у радок. Абодва, Сыс і Паршчыкаў, засталіся адно паэтамі, вялікімі паэтамі.

## УЛАДЗІМІР

У часы маёй маладосці паэты збіраліся і пілі. Мы пілі шмат, напісаліся да непрытомнасці. Некаторыя з нас забівалі сябе гарэлкай. Застольныя размовы пра самазайства гучалі натуральна.

На п'яныя вочы самагубства мне падавалася высокамаральным учынкам. Заснуць і не пра-

чнуцца — так мне бачыўся ўласны сыход.

Наш агульны з Сысам знаёмы паэт Уладзімір трупіўся газам. Зачыніўся ў варэльні і пусціў з пліты газ. У горле пачала пяршыць. Ён некалькі разоў кашлянуў і ад таго кашлю, ачوماўся, працверзеў і праветрыў варэльні. Ён нам з Сысам так расказваў.

Толья Сыс баяўся смерці і не прымаў ніякіх варыянтаў самагубства. Нават

ва. Было тое ў апошнюю Сысава зіму.

## НЯНАВІСЦЬ

Заўсёды думаў, што зайздросць з цягам часу выветрываецца з людзей. Нашто зайздросціць нябожчыку? Нашто на яго злавацца, калі ў яго адна вінаватасць — талент, які ўсё яшчэ свеціцца ў літаратурнай спадчыне? Сыса няма, а дробная свалата

што яны пажывуць і памудрэюць.

Пастарэць яны пастарэлі, але мудрасці не прыдбалі. Азліліся на таленавіты свет яшчэ больш. Мусіць, з гэтай сваёй антытворчай зайздросцю яны і ў зямлю сыдуць. Яны сыдуць, а Сыс з вершамі застаўся. Яны таксама маглі б застацца з некалькімі старонкамі сваіх успамінаў пра нашага Толью. Але вярта паўтарыць за Сысам: "Пралятаюць..."

кепскія. Напрыклад, ты разлюбіў аўтара. Любіў, любіў і разлюбіў. У такім разе ты знішчашчаш знакі прамінулай любові. Ты вырываеш аркуш з аўтографам.

Кнігі з вырванымі старонкамі часам трапляюць і ў букіністы. Днямі я такую кнігу набыў. У кнізе вершаў "Сыс" не хапала першай старонкі — той, на якой Анатоль зазвычай ставіў аўтограф. Маё крыміналістычных здольнасцяў хапіла, каб прачытаць словы. Мяккім графітам я зачарніў наступную старонку, і на ёй праступілі светлыя літары, якія я склаў у такія словы: "Паміж галоўнымі... Я вельмі хачу, каб ты стаў самым галоўным паэтам у сусветнай паэзіі. 15 верасня 2002 г.". Пад словамі стаіць распіс Анатоля.

І ў мяне ёсць такая кніга з такім самым распісам. Праўда, словы там больш простыя: "Глёбус, я цябе люблю!"

## СПАДЧЫНА

Кожная наступная кніга Сыса была значна горшай за папярэднюю. Нават пры жыцці ў Тольі так было. Найлепшая кніга "Пан Лес" выйшла самай першай. Яна мела выдатнае аздабленне, зробленае Хведарам Кашкурэвічам. Другая кніга "Агмень", аздабленая Уладзімірам Лукашкічам, саступала першай. Трэцяя кніга "Сыс" была слабейшай за дзве папярэднія. Усе наступныя кнігі Сыса — "Лён", "Алаіза", "Берагі майго юнацтва" — працягвалі прыжыццёвую традыцыю пагарэння.

Трэба сказаць, што спадчына Тольі Сыса пратрыла ў кепскай руці. Людзі, нібыта і з самымі добрымі намерамі, не ўздумаюць паэта, не дапамагаюць зрабіць з яго ўзорнага класіка, а спрабуюць апусціць творцу да свайго інфантальнага аматарства і пошлага безгустоўя.

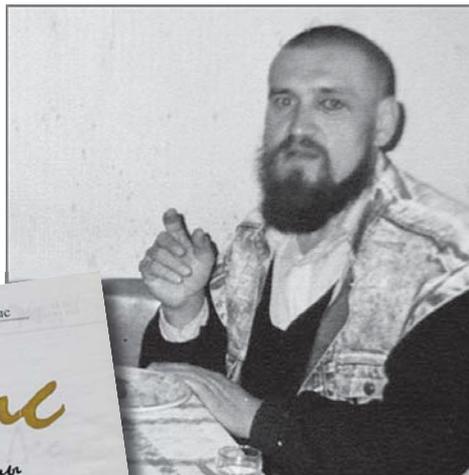
Малаабазнанаму ў творчасці Сыса чалавеку можа падавацца, што я неабачліва пераставіў месцамі кнігі "Агмень" і "Пан Лес". На зорніку "Агмень" стаіць 1988 год, а на кнізе "Пан Лес" — 1989-ты. Толькі "Агмень" быў складзены Сысам з таго, што не патрапіла ў "Пан Лес".

## ЖЫЦЦЁ ПАСЛЯ СМЕРЦІ

Праглядаю чарговую брашурку пра Сыса і абурваюся...

Паэтка Ала Кананелька чамусці там Ада.

# Словы пра паэта Анатоля Сыса



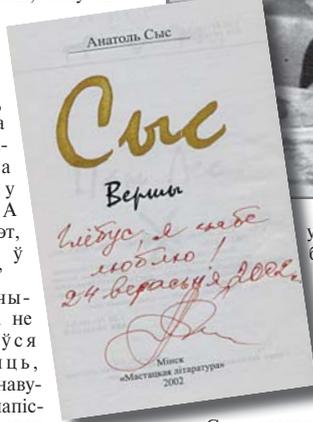
...і ў апошні год жыцця.

## СУША

Паэт Сыс прыходзіў да мастака Сушы, каб разам выпіць. Сыс шмат да каго прыходзіў з адной мэтай — напоўніць чаркі; але ў апошнія гады яго жыцця большасць былых сяброў і сабутэльнікаў кінулі безнагодную выпіўку і пачалі шмат працаваць. Былі моманты, калі і мастак Суша працаваў ды адмаўляўся выпіць з вечно вольным паэтам. Тады Сыс пачынаў нямі: "Ну давай вып'ем! Ну давай..." Аднаго разу Сыс разлаваўся на Сушу і выдаў: "Не хочаш выпіць? Ну і хадзі... цвярозы!"

## СЛОВЫ

Прызнаюся — я не люблю рабіць разгорнутыя запісы на сваіх кнігах. Паставіць дату і распіс — калі ласка. А разгорнуты надпіс абавязвае гаспадара кнігі яе захоўваць, а захоўваць і берагчы кнігі не кожнаму падабаецца. Мне — падабаецца, але я — сын бібліятэкаркі, і, можна лічыць, выключэнне. А ў іншых з захоўваннем кніжак справы



уласнае бясконнае п'янства ён не ўспрымаў як самаацэннае.

Сыс спадзяваўся на цуд, спадзяваўся выбытацца з гарэлкай.

## КУПАЛА

Не ведаю, можа і не захаваўся гэты верш у форме хайку ў рукапіснай спадчыне Сыса. Верш той быў прачытаны Уладзіміру Сцяпану па тэлефоне. Гучаў ён у аўтарскім выкананні так:

*Купаўся Купала ў снезе, а зімародкі зайздросцілі...*

Сцяпан пераказаў Сыса хайку мне. Я перапытаў у Тольі пра намеры пісаць хайку. Ён аджартоўваўся: маўляў, напісалася аднойчы і выпадко-

У адным месцы напісана, што Сусь “за два зборнікі атрымаў ганарар, дастатковы для таго, каб набыць кватэру ў цэнтры Мінска. Ды ахвяраваць сцэнічнымі эфектамі дзеля банальнай бытавухі падалося тады Сусю ганебным...” Пра дурноту са сцэнічнымі эфектамі ды ганебнасцю я і казаць не стану. Скажу пра кватэру. Ганарары былі нармальнымі, але на кватэру ў цэнтры іх і блізка не набірала. Аўтару брашуры той факт нават вядомы, бо на іншай старонцы ёсць і такое: “За сталом уласнай кватэры на вуліцы Крапоткіна, якую атрымаў ад Саюза пісьменнікаў, Сусь узяў завядзёнкі пафасна настаўляць малодшых па ўзросце беларускіх творцаў”.

Мой бедны таварыш, мой Сусь! Табе цяжка жылося, цяжка паміралася, і пасля смерці табе даводзіцца зноў і зноў сутыкацца з нейкімі боўдзіламі і пафаснымі прафанатарамі. І ніхто за цябе, Толя, не заступаецца. Ніхто не адганяе ад цябе зграю графманаў, плагіятараў і хлусаў.

Гартаю я паганую брашуру і бачу, як ты зноў п’еш з боўдзіламі, як ты буяніш, як твае шудоўныя вершы абрастаюць лайнакаментарамі.

Можа, так і трэба, Толя? Можа, калі чалавек пражыў сваё жамножыццё пагана, ён і пасля смерці мусіць заставацца з гэтай поганню? Як не разгорнеш кнігу пра Ясеніна, той зноў возьме і нап’ецца, а напіўшыся — зноў павесіцца. Так і ты, мой дарагі Толя, сам віватаваў, што я чытаю і крытыкую такую паганую брашуру пра цябе.

## ШЧАСЦЕ

Многія таленавітыя мастакі і літаратары мелі шчасце, вялікае шчасце і прызнанне. Толькі шчасце трэба берагчы, трэба ахоўваць, трэба даглядаць, інакш яно занепадае. Як балюча, як крыўдна, як горка, калі твой папленнік абьякава ставіцца да вялікага шчасця! Такое здарылася з генаўным пазтам Сусам. Ён меў шчасце напісаць кнігу павучачы вершаў, меў фанатычнае прызнанне ў публіцы, меў знешнасць казачнага волата.

Праз п’янтства, праз ляноту, праз прымітыўнае сябелюбства шчасце Толя сапсавалася. Яно загніла і зазмярзла. Сябры, папленнікі, прыхільнікі спрабавалі ратаваць шчасце Толя Сусы, але сваё шчасце выратаваць можа толькі сам чалавек. Толя не змог уратаваць, а ўсе астаны і пагатоў не змоглі.

Адам ГЛОБУС,  
мастак, літаратар

“Калі музыкант не згодны працаваць у нядзелю, лепш адразу змяніць прафесію” — так казаў сваім студэнтам гэты выбітны педагог. Сярод тых, хто можа назваць яго настаўнікам, мноства знакавых постацяў. А вось ягонае імя, пэўна, згадае далёка не кожны аматар музыкі. Не так даўно ў Канцэртнай зале Мінскага дзяржаўнага музычнага каледжа імя Міхаіла Глінкі адзначаўся 100-гадовы юбілей беларускага дырыжора, выкладчыка, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Іосіфа Самуілавіча Абраміса (1918 — 1984).



# І вучні, і вучні вучняў...

Да 100-годдзя з дня нараджэння Іосіфа Абраміса



Сімфанічны аркестр Мінскага дзяржаўнага музычнага каледжа імя Міхаіла Глінкі.

## ШЛЯХ ДЫРЫЖОРА

На сцэну выходзілі пераважна яго вучні, а таксама вучні вучняў. Сімфанічны аркестр музычнага каледжа (мастацкі кіраўнік Мікалай Макаравіч) упершыню быў аб’яднаны з канцэртным аркестрам “Няміга” (мастацкі кіраўнік Аляксандр Сасноўскі). І гэта невыпадкова: абодва калектывы створаныя колішнімі студэнтамі Іосіфа Абраміса.

За чвэрць стагоддзя выкладчыцкай працы ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі (1959 — 1984) Іосіф Самуілавіч падрыхтаваў больш за трыццаць дырыжораў, сярод якіх — такія знакамціцы, як Міхаіл Казінец, Леанід Іваноў, Міхаіл Фінберг, Віктар Валатковіч, Аляксандр Сасноўскі. Уласна, апошні і выступіў аргатарам канцэрта. На яго думку, менавіта Абраміс стварыў цяперашнюю беларускую дырыжорскую школу.

— Мой бацька прабыў складанае жыццё, — успамінала яго дачка, п’яністка Тацяна Іосіфаўна. — Гэта быў і фронт, і галоднае юнацтва, і складаныя працоўныя будні. Але, разам з тым, ён быў вельмі шчаслівы, бо да сягнуў галоўнага. А галоўным у яго жыцці быў дырыжорскі пульт.

“Калі я станаўлюся за пульт, то забываю пра ўсё на свеце і імкнуся

да таго, каб мастацтва знайшло шлях да сэрца слухача. Бо толькі тады я па-сапраўднаму шчаслівы” — так казаў сам Іосіф Абраміс.

## ІСПЫТЫ ПАД БОМБАМІ

У чэрвені 1941 года колішні выпускнік класа валторны Мінскага музычнага тэхнікума (спадкаемцам якога і з’яўляецца сённяшні каледж) Іосіф Абраміс васьмью меўся атрымаць дыплом кансерваторыі. Зразумела ж, у маладога музыканта былі далёкасяжныя планы. Як і ягоная жонка Ірына Сак, у далейшым — вядомы выкладчык сальфеджы ў музычнай школе пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі.

— Мама з татам акурат здавалі дзяржаўныя экзамены, калі Мінск пачалі бомбіць, — згадвае дачка. — Іх літаральна выправадзілі з горада і не далі вярнуцца. Алказ быў адзін: “Заўтра ў Мінску павінны быць немцы. Вы што, у акупацыю хочаце?” Таму цэлая група студэнтаў, уключаючы маіх бацькоў (перабежкам, пад бомбёжкой дабіраліся да Магілёва. Там іх пасадзілі ў эшалон, вывезлі ў Ташкент, і ўжо ў Ташкенце ўсіх мужчын мабілізавалі.

Цяжкія гады вайны Іосіф Самуілавіч пра-

йшоў байцом-сувязістам. Яго ваенны шлях адзначаны баявымі ўзнагародамі — ордэнам Чырвонай Зоркі, медалямі “За баявыя заслугі”, “За абарону Каўказа”, “За перамогу над фашыскай Германіяй”.

На працягу 40 гадоў творчы лёс дырыжора быў звязаны з Дзяржаўным тэатрам оперы і балета Беларусі, куды Іосіф Абраміс прыйшоў у 1936 годзе як артыст аркестра, пазней працаваў хормайстрам, адначасова працягваючы навучанне ў кансерваторыі ў класе аркестравага дырыжывання Рычарда Рубінштэйна.

— Ён ведаў не толькі свае 63 спектаклі, але і ўвесь рэпертуар опернага тэатра, — згадвае дачка.

У 1951 годзе Абраміс атрымаў кваліфікацыю дырыжора, з 1979 года ўзначаліў аркестр Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі Беларусі.

## “ЁН ВІЗНАЧЫў МОЙ ЛЁС”

У канцэрце, прысвечаным 100-годдзю з дня нараджэння Іосіфа Абраміса, прагучала 14 твораў сімфанічнай і опернай музыкі. Сімвалічна, што права адкрыць імпрэзу было прадастаўлена прапраўнуку Абраміса, навучэнцу 4-га курса музычнага каледжа Аляксандру Кісялёву (выкладчык —



Мікалай Макаравіч). А гэта ўжо чацвёртае пакаленне дырыжораў! Пад кіраўніцтвам маладога музыканта сімфанічны аркестр Мінскага дзяржаўнага музычнага каледжа імя Міхаіла Глінкі выканаў “Элегію” Пятра Чайкоўскага.

Сярод найбольш вядомых дырыжораў, якія прынялі ўдзел у канцэрце, публіка вітала народнага артыста Беларусі, мастацкага кіраўніка і галоўнага дырыжора Нацыянальнага акадэмічнага народнага аркестра Рэспублікі Беларусь імя Іосіфа Жыновіча Міхаіла Казіна, пад кіраўніцтвам якога прагучаў вальс з музыкі да драмы Міхаіла Лермантава “Маскарад” Арама Хачатуряна. Звярнуўшыся да слухачоў пасля выступу, маэстра адзначыў:

— Я — першы студэнт-выпускнік Іосіфа Абраміса (бурныя авацыі залы). Быў тады 1960 год. Мяне як студэнта кансерваторыі па спецыяльнасці “баян” размеркавалі ў клас Абраміса. Першая сустрэча проста ўразіла! У яго класе ўсё было дэмакратычна, проста, даступна. Адзін са студэнтаў стаў за ды-

рыжорскім пультам, а ўсе мы прыслухоўваліся да тых парадаў, якія даваў нам майстар. Лічу, сустрэча з ім вызначыла мой далейшы творчы лёс як дырыжора.

Музыка Аляксандра Барадзіна адкрыла слухачам гістарычную старонку старажытнай Русі, напоўніла канцэртную залу героіка-эпічнай атмасферай. На сцэне — саліст дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета, народны артыст Беларусі Уладзімір Пятроў. У выкананні артыста прагучала арыя Ігара з оперы “Князь Ігар”. А дырыжываваў яшчэ адзін знаны вучань Абраміса — лаўрэат многіх міжнародных конкурсаў і фестываляў Віктар Валатковіч.

А калі за пульт стаў дырыжор неапітанскага аркестра “Экспрэсія”, дырэктар Мінскага дзяржаўнага музычнага каледжа імя Міхаіла Глінкі Уладзімір Чэрнікаў, загучаў “Вальс” Яна Сібеліуса, які вылучаўся сваім пясчотным і плавучым каларытам. Двойчы за вечар браў у рукі алпаведную палачку мастацкі кіраўнік сімфанічнага аркестра каледжа і адначасова дырыжор Дзяржаўнага акадэмічнага музычнага тэатра Мікалай Макаравіч. Дырыжорскае майстэрства паказалі таксама маладыя музыканты — Мікалай Тэран, Віталь Грышчанка, Валерыя Рыбінская.

Незабыўным нумарам праграмы стала выступленне юнага скрыпача Рэспубліканскай гімназіі-каледжа пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Нікана Мазэля з “Прэлюдыяй” Фрыца Крайслера пад кіраўніцтвам загадчыка кафедры аркестравага дырыжывавання БДАМ Пятра Вандзілоўскага. Найвышэйшы ўзровень тэхнічнасці і эмацыйнасці выканання юнага скрыпача проста заваражыў усіх прысутных у зале — у тым ліку, і знаных музыкантаў. Некалькі разоў юнага віртуоза выклікалі на “біс”.

Сімфанічная музыка ў сучасных рытмах прагучала пад кіраўніцтвам выкладчыка каледжа Віталія Дубовіка і завадзятара вечаара Аляксандра Сасноўскага. А фіналам канцэрта стала папуры на тэму песень Фрэнкі Сінатры “Мой шлях”.

— Гэта шлях нашага настаўніка, наш шлях, гэта ваш далейшы творчы шлях, — звярнуўся да ўсіх прысутных Аляксандр Сасноўскі. — І асвятляе яго талент вялікага дырыжора, адданага музычнаму мастацтву.

Наталія КАРДАШОВА

### МУЗЕЙ

**НАЦЫЯНАЛЬНЫ МАСТАЦКІ МУЗЕЙ РЭСПУБЛІ БЕЛАРУСЬ**  
г. Мінск, вул. Леніна, 20.  
Тэл.: 327 45 62.

- **Экспазіцыі:**
- "Мастацтва Беларусі XII — XVIII стст."; "Мастацтва Беларусі XIX — пач. XXI стст."; "Мастацтва Беларусі XX — пач. XXI стст."; "Мастацтва Расіі XVIII — пач. XX стст."; "Мастацтва краін Заходняй і Цэнтральнай Еўропы XVI — XX стст."; "Мастацтва краін Усходу XIV — XX стст."
- **Выставы:**
- Выстава "Сусвет Язэпа Драздовіча" — да 30 снежня.
- Выстава "Памяці Мінскага гета" — да 10 снежня.
- Выстава графікі Яўгена Куліка "Душой адданы Беларусі" — да 2 снежня.
- Выстава твораў Рыгора Сітніцы "Ток" (графіка, жывапіс) — да 9 снежня.
- Выстава "Латвія — 100. Гісторыя, мастацтва, традыцыі" — да 13 студзеня 2019-га.
- Выстава "Час чысіны" — да 15 снежня.
- Выстава "Аляксандр Штурман (1869 — 1944). Мастак у падарожжы" — да 7 студзеня 2019-га.
- Выстава "Душы сярэбраныя струны: сучаснае ювелірнае мастацтва Расіі" — да 9 снежня.
- Выстава "Мара" (Deaf-art: жывапіс глухих) — да 9 снежня.

**Філіялы музея МУЗЕЙ "ДОМ ВАНЬКОВІЧАЎ. КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА І ПАЛОВОЙ XIX СТ."**  
г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 33а.  
Тэл.: 327 88 78.  
Пастаянная экспазіцыя:  
■ "Інтэр'еры шляхецкай сядзібы".  
■ "Жыццё і творчасць Валенціны Ваньковіча".  
■ "Сядзібны партрэт XVII — сяр. XIX стст.".   
■ Выстава батанічнага тэкстылю Кацярыны Кабанавай "Трава" — да 23 студзеня 2019-га.

**МУЗЕЙ БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА МАСТАЦТВА У В. РАЎБІЧЫ**  
Спарткомплекс "Раўбічы", Мінскі раён. Тэл.: 507 44 69.  
Пастаянная экспазіцыя.  
■ Майстар-клас па стварэнні лялек-мотанак, ткацтва паясоў альбо саломаліценні (на выбар) — кожную нядзелю. Пачатак а 12-й.  
■ Выстава "Народны строй — жывая традыцыя" — да 24 лістапада.

**НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТАРЫЧНЫ МУЗЕЙ РЭСПУБЛІ БЕЛАРУСЬ**  
г. Мінск, вул. К.Маркса, 12.  
Тэл.: 327 43 22.  
Экспазіцыі:  
■ Абноўленая экспазіцыя "Старажытная Беларусь".  
■ "Беларусь XVI — XVIII стст. у партрэтах і геральдыцы".  
■ Бестэрміновая акцыя "Адзіны білет", якая дазваляе мінчанам і гасцям сталіцы наведаць музей і яго шэсць філіялаў, набыўшы усю аздаў білет у любым з іх.

### ТЭАТРЫ

**НАЦЫЯНАЛЬНЫ АКАДЭМІЧНЫ ВЯЛІКІ ТЭАТР ОПЕРЫ І БАЛЕТА РЭСПУБЛІ БЕЛАРУСЬ**  
г. Мінск, пл. Парыжскай камуны, 1.  
Тэл./факс: 334 11 56.

- **24 лістапада** — "Аіда" (опера ў 4-х дзеях) Дж.Вердзі. У партыі Радамэса — народны артыст Расіі Уладзімір Галужін, у партыі Аіды — лаўрэат міжнародных конкурсаў Наталія Чіманка (Марыінскі тэатр).
- **25** — "Ор і Ора" (балет у 2-х дзеях) М.Крылова. Пачатак а 18-й.
- **25** — Вечар гітарнай музыкі "Ад класікі да сучаснасці". Камерная зала імя Л.П.Александроваўскага. Пачатак у 18.30.
- **27** — "Кармэн" (опера ў 3-х дзеях) Ж.Бізе. У партыі Хазэ — Эдуард Мартынюк (Украіна).

**У МІНСКУ ГАЗЕТУ "КУЛЬТУРА" МОЖНА НАБЫЦЬ У НАСТУПНЫХ КРОПКАХ:**

<b>магазіны "Белсаюздрук"</b> Падземны пераход ст.м. "Пятроўшчына". Падземны пераход ст.м. "Плошча Перамогі". Проспект Незалежнасці, 44. Вуліца Валадарскага, 16.	<b>кіёскі "Белсаюздрук"</b> ст.м. "Няміга", вул. М. Багдановіча. Проспект Пераможаў, 5. Вуліца Рабкораўская, 17. Проспект Незалежнасці, 68, В. Вуліца Лабанка, 2.
---	--

- Аўтарскі праект Ахрэма Белабровіка VKL3D.
- Акцыя "Волянае піяніна" — кожны дзень з 16.00 да 19.00.
- **Выставы:**
- Выстава "Беларусь: адраджэнне духоўнасці".
- Выстава "Ад рымскага дэнарыя да беларускага рубля".
- Выстава "Мастацтва Шакаладу" — да 8 студзеня 2019-га.
- Выстава "Знакі Незалежнасці. Польскія грошы 1915 — 1939" — да 30 лістапада.
- Выстава "1918. Нараджэнне новага свету" — да 2 снежня.
- Мастацкі праект "Куншты малаяны. Адзін дзень з жыцця Saneary" — з 30 лістапада.

**Філіялы музея ДОМ-МУЗЕЙ І ЭЗЭДУ РСДРП**  
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 31а. Тэл.: 290 68 47.  
■ Абноўленая экспазіцыя "Гісторыя сацыял-дэмакратычнага руху канца XIX — пачатку XX стст."  
■ Выстава "Пырхаючыя кветкі" — да 2 снежня.

**МУЗЕЙ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ДЗЯРЖАЎНАСЦІ**  
г. Мінск, вул. К.Маркса, 38.  
Тэл.: 327 46 11.  
■ Пастаянная экспазіцыя "Сучасная гісторыя Рэспублікі Беларусь: 1991 — 2017 гг."

**МУЗЕЙ ПРЫРОДЫ І ЭКАЛОГІІ РЭСПУБЛІ БЕЛАРУСЬ**  
г. Мінск, вул. К.Маркса, 12.  
Тэл.: 327 06 33.  
Экспазіцыі:  
■ "Сезонныя змены".  
■ "Вадаёмы і насельнікі прыбярэжных раслін".  
■ "Хвойны тып лесу і насельнікі змяшанага лесу".  
■ "Насельнікі ліставога і змяшанага лесу".  
■ "Ахоўныя прыродныя ўчасткі, рэдкія віды жывёл".  
■ Выстава "Шчыгел — птушка 2018 года" — да 31 снежня.  
■ Выстава "Небяспечная прыгажосць" — да 28 лютага 2019-га.  
г. Мінск, вул. Казіна, 117 (будынак кінастудыі "Электрон"). Тэл.: +37529 123 60 53.  
■ Атракцыён "Стужачны лабірынт".  
■ Атракцыён "Лазерны квэст".

**МУЗЕЙ ГІСТОРЫІ ТЭАТРАЛЬНАЙ І МУЗЫЧНАЙ КУЛЬТУРЫ**  
г. Мінск, Музычны зав., 5.  
Тэл.: 220 26 67.  
Пастаянная экспазіцыя:  
■ "Вытокі тэатральнай і музычнай культуры на беларускіх землях";  
■ "Музычная і тэатральная культура Беларусі ў X — XIX стст."; "Беларуская музычная культура XX ст."; "Тэатральная культура Беларусі XX ст."

- Выстава "У чаканні Гадо. 50 год" — да 30 лістапада.
- **ГАСЦЁЎНА УЛАДЗІСЛАВА ГАЛУБКА**  
г. Мінск, вул. Стараўленская, 14. Тэл.: 286 74 03.  
■ Пастаянная экспазіцыя.  
■ Выстава вінтажнай музычнай апаратуры з калекцыі Алегі Цёмкіна "Ад смартфона да смартфона" — да 2 снежня.  
■ Музейныя заняткі "Тэатральная лялька" для дзяцей 5+.
- Інтэрактыўны музейныя заняткі "Асновы акцёрскага майстэрства" для дзяцей ад 5 да 10 гадоў.

**МУЗЕЙ ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАГА КІНО**  
г. Мінск, вул. Сьвярдлова, 4.  
Тэл.: 327 10 75.  
■ Пастаянная экспазіцыя "Гісторыя беларускага кінематографа".  
■ Выстава і рэтрспектыва: "Год літоўскай анімацыі ў свеце. Вялікі тур" — да 9 снежня.

**БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ МУЗЕЙ ГІСТОРЫІ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ**  
г. Мінск, пр-т Пераможаў, 8.  
Тэл.: 327 11 66; 203 07 92.  
Музей працуе: пн. — выхадны, аўт. — нядз., — ад 10-й да 18-й, сер. — ад 12-й да 20-й.  
■ Пастаянная экспазіцыя.  
■ Часовая экспазіцыя "Памяці Мінскага гета" — да 2 снежня.  
■ Часовая экспазіцыя "Мы ідем да цябе, Беларусь!" — прымеркаваная да 75-годдзя пачатку вызвалення Беларусі — да 27 студзеня 2019-га.

**НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНЫ МУЗЕЙ-ЗАПАВЕДНІК "НЯСВІЖ"**  
г. Нясвіж, вул. Ленінская, 19.  
Тэл.: (8-01770) 2 06 60, 2 06 02; +37529 551 80 51, +37529 190 31 49.  
Палацывы ансамбль  
■ Пастаянная экспазіцыя.  
■ Выставачны праект "Шматтрасны свет красак" з калекцыі сучаснага мастака Марыны Лапа — да 15 лютага 2019-га.  
■ Выстава "Чвэрць стагоддзя", прысвечаная юбілею Нацыянальнага гісторыка-культурнага музея-запаведніка "Нясвіж".  
■ Гістарычны квэст "Тамніцы і загадкі палаца Радзівілаў". Па папярэдніх заяўках.  
■ Сектар экскурсійнай і інфармацыйнай дзейнасці Вул. Гейска, 1.  
■ Пастаянная экспазіцыя.  
■ Ратуша Вул. Савецкая, 3.  
■ Пастаянная экспазіцыя.  
■ Музейны праект "Нясвіж — горад майстроў". Па папярэдніх заяўках.  
■ Квэст "Выхадкі старога

захавальніка". Па папярэдніх заяўках.

**ЗАМКАВЫ КОМПЛЕКС "МІР"**  
г.п. Мір, Карэліцкі раён, Гродзенская вобласць.  
Тэл.: (8-01596) 2 82 90, (8-01596) 2 82 70.  
■ Пастаянная экспазіцыя.  
■ Тэатралізаваная экскурсія "Мірскі замак і яго ўладальнікі: шлях праз стагоддзі".  
■ Экскурсія з элементамі дэгустацыі "У гошці да Пяне Каханку".  
■ Экскурсія з элементамі анімацыі і дэгустацыі "Мірскі замак. Гісторыя. Культура. Дэгустацыя".  
■ Тэматычная экскурсія з элементамі квэста для дзвюх "Інтрыгі Купідона".  
■ Музейныя камунікатывныя праграмы: "Табе, нашчадак, у добры дар...", "Ад усяго сэрца — самы лепшы пачастунак", "Капрызы моды ракако".  
■ Квэст "Белы слон".  
■ Дзіцячая тэатралізаваная экскурсія "Чароўная гісторыя ў Мірскім замку".  
■ Правядзеныя вясельныя цырымоніі, святкаванне гадавіны вяселля.  
■ Музейныя фоталяўчыка.  
■ Выстава Гедэрта Эліаса "Мае жыццё — жывапіс" — да 30 лістапада.  
■ Фотавыстава Аляксандра Ласмінскага "Сэрца зямлі май" — да 31 студзеня 2019-га.  
■ Выстава "VECTOR. Праз стагоддзі да сучаснасці" — да 11 снежня.  
■ Выстава "3 імператарскага гадзэроба" — з 28 лістапада да 28 лютага 2019-га.

**ДЗЯРЖАЎНЫ ЛІТАРАТУРНА-МЕМАРЫЯЛЬНЫ МУЗЕЙ ЯКУБА КОЛАСА**  
г. Мінск, вул. Акадэмічная, 5.  
Тэл.: 294 91 96.  
Экспазіцыі:  
■ "Якуб Колас. Жыццё і творчасць".  
■ Экспазіцыя "Склеп" на сядзібе Якуба Коласа.  
■ Часовая экспазіцыя "Зямля — аснова усёй Айчыне" (да 95-годдзя пазымы "Новая зямля" і 95-годдзя выкладання Якубам Коласам на настаўніцкіх курсах у Слуцку).  
■ Тэматычныя экскурсіі і лекцыйныя заняткі.  
■ Тэатралізаваныя прадстаўленні ваводзе беларускіх народных казак.  
■ Музейныя майстар-класы і заняткі.  
■ Мультымедыйны комплекс "Чалавек. Асоба. Час".  
■ Пешая экскурсія "Місцінамі Коласа ў Мінску".  
■ Інтэрактыўныя праграмы для сямейных наведвальнікаў, квэст-гульні "Тамніцы дома Песнера".  
Акцыі:  
■ "Самы лепшы дзень" (дзень нараджэння ў музей).  
■ Вшыванне ад музея, фотасесія "У дзень вяселля — у музей!"

**ДЗЯРЖАЎНЫ ЛІТАРАТУРНЫ МУЗЕЙ ЯНКІ КУПАЛЫ**  
г. Мінск, вул. Янкі Купалы, 4.  
Тэл.: 327 78 66.  
■ Пастаянная экспазіцыя "Шляхі" з праграмі роліка ў 3D-фармаце і інтэрактыўнай зонай для дзяцей.  
■ Халодчыкі і лётчыкі, галаграфічны тэатр.  
■ Інтэрактыўныя музейныя

праграмы "У пошуках папараць-кветкі", "Вячоркі".  
■ Выстава "Рускі ёўрапейц Іван Тургенеў" — да 30 лістапада.  
■ Выставачны праект "Маладая Беларусь. Асоба і творчасць Янкі Купалы ў гісторыі краіны" — да 12 снежня.

**МУЗЕЙ ГІСТОРЫІ ГОРАДА МІНСКА**  
г. Мінск, вул. Рэвалюцыйная, 10. Тэл.: 321 24 30.  
Філіялы Музея гісторыі горада Мінска  
**ГАРАДСКАЯ МАСТАЦКАЯ ГАЛЕРЭЯ ТВОРАЎ Л.Д. ШЧАМЯЛЁВА**  
г. Мінск, вул. Рэвалюцыйная, 10. Тэл.: 321 24 30.  
Экспазіцыя:  
■ "Жыццёвы і творчы шлях народнага мастака Беларусі Леаніда Шчамялёва".  
■ Выстава жывапісу, графікі і дэкаратывна-прыкладнага мастацтва "Любімай "Художке" — 60: учора, сёння, заўтра" — да 25 лістапада.

**МАСТАЦКАЯ ГАЛЕРЭЯ МІХАІЛА САВІЦКАГА**  
г. Мінск, пл. Свабоды, 15.  
Тэл.: 321 24 30.  
Экспазіцыі:  
■ "Мастак. Грамадзянін. Герой". Прысвечана Ганаровому грамадзяніну г. Мінска Міхалу Савіцкаму.  
■ "Мінск губернскай. Шляхецкі побыт".  
■ Выстава мастакоў дынастыі Шапо (Уладзімір, Аляксандр, Павел і Антон) "Струста, Даўбле, Рычы, Саванар" — да 16 снежня.  
■ Фотавыстава "Гунарс Біндэ. Рэтрспектыва" — да 16 снежня.

**МІНСКАЯ ГАРАДСКАЯ РАТУША**  
г. Мінск, пл. Свабоды, 2а.  
Тэл.: 321 24 30.  
■ Пастаянная экспазіцыя:  
■ "Мінск у гістарычных прасторы. Картаграфічны кабінет".  
■ "Мінск сярэд сярэбоў. Гарыды-пабрацімы сталіцы Беларусі".  
■ "Археалагічныя артэфакты ў XII — XIX стст."

**ЭКСПАЗІЦЫЯ "КАРЭТНАЯ"**  
г. Мінск, вул. Кірылы і Мяфодзія, 8. Тэл.: 321 24 30.  
■ "Сані • вазок; каляска • брычка; карэта • вупраж" (пастаянная экспазіцыя па гісторыі жываго транспарту жыхароў Мінска XIX — пачатку XX стст.).  
■ Виртуальная гульні "Карэтны майстар".

**МУЗЕЙ "ЛОШЫЦКАЯ СЯДЗІБА"**  
г. Мінск, праязд Чыжэўскіх, 8-2.  
■ Пастаянная экспазіцыя.

**ФІЛІГЛЕ ЛОШЫЦКАГА СЯДЗІБНА-ПАРКАВАГА КОМПЛЕКСУ**  
г. Мінск, праязд Чыжэўскіх, 10.  
Тэл.: 285 18 86.  
Экспазіцыя:  
■ "Кола часу" — прадметы гарадской і сялянскай культуры кан. XIX — сяр. XX стст.

**АРТ-ГАСЦЁЎНА "ВЫСОКАЕ МЫСТА"**  
г. Мінск, вул. Герзіна, 2а.  
Тэл.: 321 24 30.  
■ Выстава жывапісу Андрэя

**ПА ПЫТАННЯХ РАЗМІШЧЭННЯ РЭКЛАМЫ ў ГАЗЕЦЕ "КУЛЬТУРА" звяртайцеся па тэлефоне з 375 17 286 07 97 і па тэлефоне/факсе +375 17 334 57 41 альбо пішыце на электронны адрас kultura@tut.by!**



Карпанкова "Маё саўдадзі" — да 26 кастрычніка.

**ЛІДСКІ ГІСТОРЫКА-МАСТАЦКІ МУЗЕЙ**  
г. Ліда, вул. Перамогі, 37а.  
Тэл.: (8-0154) 53 50 64.  
Пастаянная экспазіцыя:  
■ "Прырода Лідчыны".  
■ "Сучаснае мастацтва краю" (жывапіс, графіка, скульптура, мастацкае шкло).  
Выставы:  
■ Выстава "Майстэрня заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі, сябра Саюза мастакоў Беларусі Уладзіміра Мураўхера".  
■ "Вядзем пачатак мы ад Гедыміна...".  
■ Мемарыяльны пакой Валяціна Таўляя.  
■ Выстава са збору А.Фішбайна "Рэчы побыту канца XIX — пачатку XX стст.".   
■ Музейна-воабранная зала "Хрушчыка 60-х".  
■ Выстава "Вайны свяшчэнныя старонкі".  
■ Выстава "Надзеіны шчыт краіны".  
■ Выстава "Падарожжа ў гарадскі і сельскі побыт".  
■ Выстава "Жыве мая ліра наноў!"

**НАВАГРУДСКІ ГІСТОРЫКА-КРАЯЗНАЎЧЫ МУЗЕЙ**  
г. Навагрудак, вул. Гродзенская, 2.  
Тэл.: (8-01597) 2 14 70.  
■ Пастаянная экспазіцыя:  
■ "Гісторыя Навагрудчыны са старажытных часоў да Вялікай Айчыннай вайны".  
■ Філіпальніцкая выстава "Адам Міцкевіч і Ігнат Дамейка — слаўныя сыны Навагрудскай зямлі" (да 220-годдзя з дня нараджэння Адама Міцкевіча).  
г. Навагрудак, вул. Мінская, 64-66.  
■ Экспазіцыя:  
■ "Музей яўрэйскага супраціўлення на Навагрудчыне".

**ДОМ-МУЗЕЙ АДАМА МІЦКЕВІЧА У НАВАГРУДКУ**  
г. Навагрудак, вул. Леніна, 1.  
Тэл.: (8-01597) 2 43 40 (каса).  
■ Пастаянная экспазіцыя:  
■ "Жыццё і творчасць Адама Міцкевіча".  
■ Пастаянная выстава:  
■ "Свято куклі Міцкевічаў", "Малюні сельскага жшцця", "Пан Тадэвуш" праз час і народы".

### ГАЛЕРЭІ

**"УНІВЕРСІТЭТ КУЛЬТУРЫ"**  
г. Мінск, пл. Кастрычніцкая, 1.  
Тэл.: 327 26 12.  
■ Персанальная фотавыстава Ігара Калашнікава "Берлін у фарбах" — з 26 лістапада да 16 снежня.  
■ Выстава акварэлі Лоры Стрыжак і Наталіі Харольскай "Мы любім кветкі" — з 28 лістапада да 16 снежня.  
■ Выстава KAZKI (казачная ілюстрацыя вачамі падлеткаў і іх настаўнікаў) — з 27 лістапада да 15 снежня.

- **28** — "Палаванне на сабе" (не камедыя) А.Вампілава. Прэм'ера.
- **29** — "Тры Жызэлі" (драма) А.Курэйчыка.
- **30** — "Кар'ера доктара Рауса" (гістарычна недакладная трагікамедыя) В.Марціновіча.
- **1 снежня** — "Два чароўныя парасоны" (казка для дзяцей і дарослых) Г.Х.Андэрсена. Пачатак аб 11-й.
- **1** — "Пакуты ад здаровага сэнсу" (камічная прыпавесць) С.Рубэ.

**ЗАСЛУЖАНЫ КАЛЕКТЫЎ РЭСПУБЛІ БЕЛАРУСЬ "РЭСПУБЛІКАНСКІ ТЭАТР БЕЛАРУСКАЙ ДРАМАТУРГІІ"**  
г. Мінск, вул. Крапоткіна, 44. Тэл./факс: 334 60.  
■ **24 лістапада** — "Бетон" (візуальная пазыя) Я.Карняга.  
■ **25** — "Любоў людзей" (трылер) Д.Багаслаўскага.  
■ **27** — "Білет на брэскі цягнік" (тропік у адной дзёй) В.Каралёва. Прэм'ера.

**ЗАСЛУЖАНЫ КАЛЕКТЫЎ БЕЛАРУСКІ ТЭАТР "ЛЯЛКА"**  
г. Віцебск, вул. Пушкіна, 2. Тэл.: (8-0212) 36 32 50.  
■ **24 лістапада** — "Фенька" (неверагодная гісторыя) Л.Панцэлева.  
■ **25** — "Ямелева шчасце" (па матывах рускіх народных казак). Пачатак спектаклю аб 11-й.